

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE: RIDDER RENÉ VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES: PROF. MR. RIDDER RENÉ VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

AANSPRAKELIJKHEID EN MILIEUBESCHERMING*

Inleiding

1. De uitbouw van een afdoend geheel van milieuhygiënische normen kan onmogelijk het werk zijn van juristen alleen: de inhoud ervan is immers op de eerste plaats afhankelijk van technisch-wetenschappelijke en economische gegevens. Enkel een multidisciplinair onderzoek kan hier tot een verantwoorde normvinding leiden.

Milieunormen moeten echter juridisch gesanctioneerd worden. Op dit vlak is de bijdrage van de jurist, ook buiten bovenvermeld multidisciplinair onderzoek om, onontbeerlijk.

De vraag immers is, aan de hand van welke juridische technieken de bescherming en het beheer van het leefmilieu het best gerealiseerd kan worden. Moet de nadruk gelegd worden op strafbaarstelling van de verstoring van het leefmilieu of moet de voorkeur gegeven worden aan administratiefrechtelijke, fiscale of para-fiscale maatregelen? Welke rol kan aan het privaatrecht toebedeeld worden? Een antwoord op deze vragen impliceert een onderzoek naar de *doelmatigheid, in functie van de bescherming en het beheer van het leefmilieu*, van de ons ter beschikking staande juridische technieken.

2. Om dit juridisch doelmatigheidsonderzoek mogelijk te maken, moeten de algemene doelstellingen van een politiek van bescherming en beheer van het leefmilieu eerst zelf geformuleerd worden.

Een precieze omschrijving van deze doelstellingen vergt ongetwijfeld een meer diepgaand onderzoek dan hier kan ondernomen worden. Toch menen wij een paar algemene aanduidingen te kunnen geven, hierbij uitgaande van de aard en de draagwijdte van de verschillende vormen van verstoring van het leefmilieu.

a) Bepaalde vormen van milieuverstoring zijn onaanvaardbaar omdat zij ons welzijn en onze gezondheid zelf aantasten.

In bepaalde gevallen kan deze aantasting van wel-

zijn en gezondheid vermeden worden door de bron van de verontreiniging zelf uit te schakelen (verbod van gebruik van bepaalde toestellen, verplichting tot voorafgaande ontzwaving van brandstoffen, enz.).

In andere gevallen is het om economische redenen niet mogelijk of wenselijk bepaalde vormen van milieuverstoring bij de bron zelf uit te schakelen. Hier moeten, hetzij op het vlak van de gehele gemeenschap, hetzij binnen de voor de verstoring verantwoordelijke groep, voorzieningen worden getroffen om de aantasting van welzijn en gezondheid te vermijden door het opvangen en neutraliseren van de verontreinigende stoffen of door het verzekeren van het behoud of het herstel van de aangetaste voorraden aan natuurlijke grondstoffen. Zo is het onmogelijk een ieder te verbieden huishoudafval te produceren. Wel kan er gezorgd worden voor het organiseren van de nodige ophaaldiensten en verwerkingsinstallaties. Ook het zuiveren van industrieel afvalwater kan kleine bedrijven voor onoverkomelijke financiële moeilijkheden plaatsen; deze kunnen worden opgevangen door de bouw van zuiveringsstations en industriële collectoren.

In nog andere gevallen is het om louter technische redenen onmogelijk bepaalde onvermijdelijke bronnen van milieuverstoring uit te schakelen. Hier kunnen enkel compensatiemaatregelen getroffen worden die de nadelen van de verstoring zoveel mogelijk opvangen. Zo kan men de verstedelijking niet zonder meer uitschakelen. Wel kan men door de uitbouw van groenzones, recreatiegebieden en natuurparken een tegengewicht vormen.

b) De meeste vormen van milieuverstoring zijn bovendien onaanvaardbaar omdat zij een onbillijke verdeling impliceren van de kosten van het produktie- en consumptieproces. Zo is het onredelijk dat de land-

* Dit opstel is de tekst van een voordracht op 17 februari 1973 gehouden aan het Postuniversitair Centrum Limburg, in het kader van de cyclus Juridische Aspecten van het Leefmilieu.

bouwer wiens oogst wordt aangetast door luchtverontreiniging een inkomensvermindering moet ondergaan omdat de toepassing van het goedkoopste procédé van afvalverwerking het een chemisch bedrijf mogelijk maakt grotere winsten te maken of omdat de staatsuitgaven verzwaaard worden door de hoge kosten verbonden aan het controleren van de naleving van milieunormen door verontreinigende bedrijven.

Op dit vlak zal de milieupolitiek moeten gericht zijn op een billijke toerekening van de kosten verbonden aan de uitbouw van een niet-verontreinigende technologie evenals van de collectieve en individuele schade die de aanwending van onze technologie (zolang zij haar verontreinigend karakter niet heeft verloren) aan derden toebrengt.

c) Het ligt ook voor de hand dat het welzijn niet enkel gediend wordt door een beperking van de nadelige effecten van produktie en consumptie. De beschikbaarheid van materiële goederen blijft dit welzijn immers mede bepalen.

Nu het doorvoeren van de vereiste milieuhygiënische maatregelen de materiële welvaart van bepaalde groepen buiten verhouding dreigt aan te tasten, kan het, in afwachting van de uitbouw van niet-verontreinigende produktie- en consumptieprocessen, nodig zijn de getroffensten steun te verlenen uit gemeenschapsgelden of uit fondsen samengebracht door de groep van diegenen wier milieuverstorende activiteiten de betrokken maatregelen hebben nodig gemaakt. De oplossing mag er hier echter niet in bestaan de toepassing van de milieuhygiënische maatregel zelf uit te stellen.

3. Samengevat kan gesteld worden dat een milieupolitiek, naargelang van het concrete geval, de volgende doelstellingen zal moeten nastreven :

a) Uitschakeling van bepaalde bronnen van milieuverstoring ;

b) Uitbouw en financiering van organismen die, als bepaalde bronnen van verontreiniging niet kunnen uitgeschakeld worden, de verstoring van het milieu kunnen vermijden, of, als ook dit niet mogelijk is, de nodige compensatiemaatregelen kunnen nemen ;

c) Toerekening aan de verantwoordelijken van de schade veroorzaakt door de verstoring van het milieu en dit zowel wat betreft de meeruitgaven waartoe de gemeenschap verplicht wordt als de schade toegebracht aan derden ;

d) Toekenning van compensatie als milieuhygiënische maatregelen de welvaart van bepaalde groepen in het gedrang brengen in een mate die niet meer aan een bepaalde groep toerekenbaar is.

Het ligt voor de hand dat er niet één enkele juridische techniek bestaat die het mogelijk maakt, voor elk concreet milieuprobleem, elk van de voormelde doelstellingen te realiseren. Zowel administratieve, fiscale en para-fiscale maatregelen als strafrechtelijke vervolgingen en burgerrechtelijke sancties kunnen in bepaalde situaties hun nut hebben.

Enkel een vergelijkend doelmatigheidsonderzoek,

waarbij rekening gehouden wordt met de kostprijs en de maatschappelijke voor- en nadelen van de verschillende oplossingen, kan aanduiden welke juridische technieken het best aan elk van deze doelstellingen beantwoorden.

4. Deze uiteenzetting is beperkt tot een onderzoek naar de mogelijke rol van het aansprakelijkheidsrecht ten aanzien van het behandelde onderwerp. Het ligt voor de hand dat deze rechtstak niet aangepast is om de organismen tot stand te brengen die de technische maatregelen kunnen treffen welke nodig zijn om het leefmilieu te beschermen of om de financiering ervan te verzekeren. Wel doet het aansprakelijkheidsrecht dwangmiddelen aan de hand om bepaalde bronnen van verontreiniging uit te schakelen ; ook kan het bijdragen tot een juiste toerekening van de schade.

Wanneer wij de doelmatigheid van het aansprakelijkheidsrecht nagaan in functie van de boven gestelde objectieven moeten wij dan ook vooral op de volgende vragen een antwoord geven :

1. In welke mate kan het aansprakelijkheidsrecht ertoe bijdragen bepaalde oorzaken van verstoring van het leefmilieu uit te schakelen door rechtstreekse of onrechtstreekse dwang ?

2. In welke mate kan het aansprakelijkheidsrecht een billijke toerekening verzekeren van de schade veroorzaakt door milieuverontreinigende consumptie- en produktieprocessen ?

Om de concrete draagwijdte van het aansprakelijkheidsrecht hier beter te kunnen beoordelen, moet bovendien aandacht besteed worden aan de vraag of de beschikbare middelen *in feite* voldoende *toegankelijk* zijn om een efficiënt optreden mogelijk te maken ?

In het volgende zullen wij trachten, naar Belgisch positief recht, een aantal elementen naar voren te brengen die een antwoord op de gestelde vragen mogelijk maken. In een eerste deel zullen wij, aan de hand van een onderzoek van de juridische grondslag en van de beschikbare sancties de theoretische doelmatigheid nagaan van het aansprakelijkheidsrecht. In een tweede deel bespreken wij de bewijs- en procedureroemelijkheden. In een derde deel tenslotte, duiden wij, mede door te verwijzen naar enkele buitenlandse voorbeelden, zeer in het algemeen enkele mogelijkheden aan om de doeltreffendheid van het aansprakelijkheidsrecht op het vlak van de milieuproblematiek te vergroten.

Merken wij echter vooraf op dat hier niet uitvoerig zal ingegaan worden op de bijzondere problemen in verband met de verantwoordelijkheid van de Staat.

Ook dient er de nadruk op gelegd te worden dat het aansprakelijkheidsrecht niet de enige tak van het burgerlijk recht is die een sanctie kan opleveren tegen de verstoring van het leefmilieu. Ook het zakenrecht, het contractenrecht en de regelen in verband met de bevoegdheid van de rechter in kort geding bieden hier toe mogelijkheden. Het is echter onmogelijk dit hier uitvoerig te behandelen.

I. Toepasselijkheid en efficiëntie van het aansprakelijkheidsrecht als sanctie tegen de verstoring van het leefmilieu

5. De meerderheid van de Belgische rechtspraak heeft steeds getracht wie "burenhinder" veroorzaakt, aansprakelijk te stellen voor de aangerichte schade.

Tot voor kort werd hiervoor vooral een beroep gedaan op art. 1382 B.W., zij het dat hierbij een zeer extensieve interpretatie werd gegeven aan het begrip schuld. Bij zijn arresten van 6 april 1960¹ bevestigde het Hof van Cassatie echter (zich hierbij beroepende "op de traditie en het algemeen beginsel dat vastgelegd is, onder meer in artikel 11 van de Grondwet") dat deze aansprakelijkheid ook bestaat buiten elke schuld om.

De rechtsregelen die ontwikkeld worden in verband met de burenhinder kunnen ook inzake de bescherming en het beheer van het leefmilieu worden aangevoerd. Milieuverstoring is immers geen nieuw verschijnsel. Nieuw is wel de optiek van waaruit men ze momenteel benadert. Men wil de verstoring van het leefmilieu uitschakelen, niet enkel omdat zij aan bepaalde personen patrimoniale schade toebrengt, maar vooral omdat zij het bestaan zelf van de mens in gevaar brengt en de levensomstandigheden van allen nadelig beïnvloedt.

Hierna zullen wij dan ook, met het oog op de boven gestelde doelstellingen, vooral aandacht besteden aan de klassieke schuld-aansprakelijkheid en aan de door het Hof van Cassatie bevestigde theorie van aansprakelijkheid van het verbreken van het evenwicht tussen naburige eigendommen. Volledigheidshalve zullen wij ook melding maken van de aansprakelijkheid wegens vermoeden van schuld overeenkomstig artikel 1384, lid 1, en van de theorie van de risico-aansprakelijkheid.

A. Aansprakelijkheid uit schuld

1° Grondslag: schuld – schade – causaal verband

6. a. *Schuld*: Het begrip "schuld" in de klassieke betekenis van handeling strijdig "met wettelijke of reglementaire bepalingen of met de goede zeden of met de zorgvuldigheid die ten aanzien van een anders persoon of goed in het maatschappelijk leven betaamt"² lijkt een bijzonder aangewezen basis te vor-

men om op te treden tegen verstoring van het leefmilieu. Ook al wordt zij beslist nog niet aan gevoeld als strijdig met de goede zeden, toch is de milieuverstoring in vele gevallen het voorzienbare gevolg van de toepassing van een bepaalde technologie of wijze van afvalverwerking. Nochtans zijn in vele sectoren de technische middelen voorhanden om milieuverstoring te voorkomen of in belangrijke mate te beperken. Kan men dan niet zeggen dat diegene die de milieuverstoring veroorzaakt foutief handelt, bij gebrek aan voorzorgen?

Om op deze vraag een antwoord te geven is het nodig de inhoud van het schuld-begrip hier verder te analyseren. Hoewel onze aansprakelijkheidsregelen gebaseerd zijn op één schuld-idee en niet op uiteenlopende "torts", wensen wij toch, om een paar nuances beter te kunnen beklemtonen, afzonderlijk melding te maken van de schuld door overtreding van wettelijke of reglementaire bepalingen, de schuld door gebrek aan voorzorgen in het algemeen, en het rechtsmisbruik.

7. De schuld kan in de eerste plaats bestaan in een overtreding van wettelijke of reglementaire bepalingen. In verband met het ondernomen onderzoek is het van weinig belang hier verder op in te gaan. Het toepassingsgebied van de burgerrechtelijke sancties is ten deze immers volledig afhankelijk van de inhoud van publiekrechtelijke normen.

8. Het begrip "schuld door gebrek aan voorzorgen" daarentegen, biedt ons een naar de inhoud autonome norm m.b.t. de bestrijding van de verstoring van ons natuurlijk leefmilieu.

De verplichting de nodige voorzorgen in acht te nemen, dient echter nader gepreciseerd te worden. De algemene regel dat voorzienbare schade zoveel mogelijk dient vermeden te worden leert ons immers nog niet of het voldoende is de gebruikelijke of "redelijke" voorzorgen te nemen, dan wel of men *alle* technisch mogelijke voorzorgen dient te nemen. En wat, indien het – economisch gezien – niet haalbaar is de beste technologie toe te passen of indien er geen technische middelen bestaan om een bepaalde schade te vermijden? Moet men in dit laatste geval afzien van de schadeverwekkende handelingen?

a) Laten wij bij hypothese eerst vooropstellen dat het technisch gezien mogelijk is de schade (hier: de verstoring van het leefmilieu) te vermijden. De vraag blijft dan welke moeite en welke kosten men zich moet getroosten om, bij het uitoefenen van een (op zichzelf rechtmatige) activiteit, schade aan derden te vermijden.

Noch de rechtspraak, noch de rechtsleer geven ons een duidelijk theoretisch antwoord op deze vraag.

Dikwijls wordt vooropgesteld dat men foutief handelt door niet alle voorzorgen te nemen die "noodza-

¹ *Pas.*, 1960, I, 915.

² Hoge Raad der Nederlanden, 31 januari 1919, *N.J.*, 1919, 161. De PAGE omschrijft de fout als "erreur de conduite": "l'acte ou le fait que n'aurait pas commis une personne prudente, avisée, soucieuse de tenir compte des éventualités malheureuses qui peuvent en résulter pour autrui" (II, nr. 939).

kelijk" zijn om de schade te voorkomen³. Meestal echter wordt hier snel aan toegevoegd dat de aldus geformuleerde regel "redelijk"⁴ moet geïnterpreteerd worden. Soms wordt gezegd dat men de "gebruikelijke" voorzorgen moet nemen⁵ of dat er enkel van een fout sprake is indien men schade veroorzaakt die "gemakkelijk te voorzien en te vermijden" was⁶.

Soms wordt de plicht voorzorgsmaatregelen te nemen omschreven met verwijzing naar de stand van de techniek⁷. Doch ook hier spreekt men van de noodzaak van een "redelijke" interpretatie⁸. Ook vindt men de idee terug dat men er enkel toe gehouden is die technische middelen aan te wenden waarvan het gebruik min of meer algemeen verspreid is⁹, zodat men ook met deze redenering niet veel verder komt.

Het lijkt ons dan ook niet mogelijk aan de hand van een omschrijving van de plicht tot voorzichtigheid een duidelijke theoretische richtlijn te geven in verband met de toelaatbaarheid van bepaalde vormen van milieuverstoring. Dat de rechtspraak geen duidelijke criteria formuleert op het vlak van de te nemen voorzorgen, is wellicht te wijten aan het feit dat de rechter zich bij de toepassing van het begrip "schuld" gesteld ziet voor de taak een belangenconflict op te lossen, eerder dan de "schending van een vooraf bestaande verplichting" of een "gedragsfout" te beoordelen. Behoudens in gevallen waar een duidelijke technische fout is in de conceptie of uitvoering van be-

paalde werken, is de vraag in feite immers aan welk belang de voorkeur te geven: aan het belang dat erin bestaat een op zichzelf niet onwettige handeling op de gemakkelijkste en goedkoopste manier te kunnen verrichten of aan het belang van diegenen die door deze activiteiten benadeeld worden.

Zoals gezegd, bestaat er geen duidelijke theoretische norm. Wel zal de rechter rekening houden met de voorzienbaarheid van de schade. Ook zal hij beïnvloed worden door de aard en de omvang hiervan. Indien de schade bepaalde grenzen niet overschrijdt (rechtstreekse aantasting van fysieke integriteit bv.), zal hij zich tevens laten leiden door het "min of meer noodzakelijke, min of meer nuttige karakter" van de schadeverwekkende handelingen¹⁰ voor de gemeenschap. De rechter zal echter slechts zelden zijn waardeoordeel over de confligerende belangen duidelijk motiveren. Ook op het vlak van de aansprakelijkheid wegens gebrek aan voorzorgen wordt hij immers verondersteld juridische principes toe te passen en niet een waardeoordeel te vellen. Enkel in zeer uitzonderlijke gevallen zal de beslissing verantwoord worden door een duidelijke belangenafweging. Dit schijnt het geval te zijn in de rechtspraak die het als foutief bestempelt zonder voldoende noodzaak of verantwoording een gevaarlijke situatie in het leven te roepen¹¹. Hetzelfde geldt voor de hierna besproken¹² criteria van rechtsmisbruik: handelen zonder eigen belang, uitoefenen van een recht – bij gelijk voordeel – op die wijze die voor anderen of voor de gemeenschap het meest nadelig is en het bestaan van een wanverhouding tussen het voordeel dat men uit een bepaalde handeling haalt en het nadeel dat hieruit voor anderen voortvloeit.

Doorgaans vinden wij het waardeoordeel slechts impliciet terug in het antwoord van de rechter op de vraag of een bepaalde handelwijze al dan niet foutief is. Het is duidelijk dat de rechtspraak tot op heden slechts weinig ecologische overwegingen weerspiegelt en dat de economische belangen veruit de overhand hebben¹³. Het is echter waarschijnlijk dat de groeiende bewustwording van het belang verbonden aan het behoud van een behoorlijk leefmilieu zich meer en meer in de rechtspraak zal laten voelen en dat deze het als foutief zal bestempelen niet alle technisch – of minstens economisch – mogelijke voorzorgen te nemen om verontreiniging van het leefmilieu te voorkomen¹⁴.

³ Zie bv.: Cass., 7 april 1949, *Pas.*, 1949, I, 278; *R.P.D. B.*, v° *Responsabilité*, nrs. 82, 83, 85 en verwijzingen; J.M. FAVRESSE, noot onder Hof Gent, 25 november 1968, *J.T.*, 1970, 205: "Si le dommage n'est pas fautif, s'il est donc inévitable"; DABIN et LAGASSE, "Examen de Jurisprudence", *R.C.J.B.* 1963, 280 nr. 26: "On peut se demander si, dans le cas où des travaux auraient pu remédier à la situation (...), l'auteur du dommage ne devrait pas être déclaré en faute, précisément pour ne pas avoir effectué les travaux dès l'origine, ce qui aurait prévenu le dommage".

⁴ In die zin bv. Cass., 15 december 1958, *Pas.*, 1959, I, 385; J. FONTEYNE, noot onder Hof Brussel, 2 december 1966, *R.G.A.R.*, 1967, 7873; R. VANDENBERGHE, "Recht en lawaai", *R.W.*, 1968-69, 711; DALCQ, *Traité de responsabilité civile*, I, nr. 331.

⁵ In die zin: Corr. Neufchâteau, 18 januari 1961, *Pas.*, 1961, III, 48.

⁶ DE PAGE, V, nr. 916: "Une jurisprudence unanime pose en principe que tout propriétaire est tenu de prendre les précautions nécessaires pour éviter à ses voisins des dommages faciles à prévoir et d'éviter".

⁷ Zie bv. Cass., 5 mei 1961, *Pas.*, 1961, I, 950; Hof Brussel, 23 mei 1969, *R.G.A.R.*, 1970, 8382 en 8389; P. DE HARVEN: "Est en faute celui qui ne se conforme pas au progrès", *R.G.A.R.*, 1930, 527. J. DABIN et A. LAGASSE, "Examen de Jurisprudence", *R.C.J.B.*, 1949, nr. 26; DALCQ, I, nr. 321.

⁸ P. DE HARVEN, *op. cit.*, p. 527.

⁹ P. DE HARVEN, *op. cit.*, *loc. cit.*; R.O. DALCQ, *Traité*, I, nr. 322: "Ce principe ne vise évidemment pas toute innovation quelconque, mais doit être seulement appliqué à tout progrès qui constitue une amélioration normalement admise dans le domaine de la technique où il peut en être fait usage".

¹⁰ A. LAGASSE, "Rapport sur la notion de chose dangereuse et la responsabilité civile en droit belge", in *Travaux de l'Association Henri Capitant*, XIX, 1967, p. 44.

¹¹ R.O. DALCQ, *Traité*, I, nr. 336 en verwijzingen; vgl. A. LAGASSE, *op. cit.*, p. 44, noot 30.

¹² Cfr. *infra* nr. 9.

¹³ Vergelijk bv. Kh. Doornik, 2 december 1952, *Pas.*, 1953, III, 52 met: Rb Leuven, 14 januari 1970, *R.W.*, 1970-71, 429, met noot H. VANDENBERGHE; H. VANDENBERGHE, "Recht en lawaai", *R.W.* 1967-68, 1712; L. BOUVIER, P. LORIDON en E.P. LUCE, *Manuel de lutte judiciaire contre le bruit*, 1968, p. 39.

b. Het begrip "schuld door gebrek aan voorzorgen" valt uiteraard moeilijk toe te passen als bepaalde handelingen noodzakelijkerwijze schade toebrengen, zonder dat het technisch mogelijk is deze schade te vermijden. Naar Belgisch recht is het immers niet voldoende vast te stellen dat bepaalde handelingen aan anderen schade toebrengen om ze als foutief te bestempelen.

Men kan in dit verband wel de vraag stellen of het aanvaardbaar is te berusten in de afwezigheid van technische alternatieven voor verontreinigende productie- en consumptiemethodes.

Wegens de grote waarschijnlijkheid dat deze methodes ernstige schade zullen veroorzaken, kan men met reden stellen dat het bedrijf dat hiertoe over de nodige middelen beschikt, inderdaad ook het nodige onderzoekswerk moet verrichten om een niet-verontreinigende technologie te ontwikkelen. Voor het overige echter levert het begrip "schuld door gebrek aan voorzorgen" op zichzelf geen grondslag op om op te treden tegen op zichzelf rechtmatige activiteiten die onvermijdelijk gepaard gaan met een verstoring van het leefmilieu.

9. De concrete inhoud van het begrip schuld kan in bepaalde gevallen ook verduidelijkt worden aan de hand van de leer van het rechtsmisbruik.

Reeds onze vroegste rechtspraak inzake burenhinder ging uit van een zeer formele omschrijving van de handelingsbevoegdheid van de eigenaar van onroerende goederen en stelde deze laatste aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door een overschrijding (*door roetuutwasemingen* bv.) van de fysieke grenzen van zijn eigendom¹⁴.

Daar onze huidige rechtsleer en rechtspraak het rechtsmisbruik meer en meer omschrijft als een fout door gebrek aan zorg in de uitoefening van bepaalde rechten, biedt het begrip ons geen nieuw criterium om uit te maken welke milieuverstorende handelingen wel of niet geoorloofd zijn.

Meer concrete gegevens vinden wij daarentegen wel in de traditionele criteria van rechtsmisbruik: handelen met het opzet te schaden of handelen zonder eigen belang. Slechts weinig gevallen van milieuverstoring zullen hieraan beantwoorden. Ook het door een deel van de rechtspraak toegepaste criterium van de finaliteit van het uitgeoefende recht zal weinig praktisch nut opleveren: hoe kan men immers spreken van de maat-

schappelijke finaliteit van een "droit à fin égoïste" als het eigendomsrecht?

Meer mogelijkheden daarentegen bieden de criteria van de uitoefening van een recht – bij gelijk voordeel – op de manier die voor anderen of voor de gemeenschap het meest nadelig is, en van het bestaan van een wanverhouding tussen het voordeel dat men haalt uit een bepaalde wijze van eigendomsuitoefening en het nadeel dat hieruit voor anderen voortvloeit. Ook deze criteria geven ons echter geen nieuwe norm maar verwijzen in ruime mate naar een waardeoordeel. Zolang de rechtspraak niet méér belang hecht aan ecologische waarden, zal hun toepassing op het vlak van milieubescherming tot een zeer klein aantal concrete gevallen beperkt blijven.

10. b. *Schade*. Ook de vereiste van de aanwezigheid van een vaststaande persoonlijke schade doet heel wat problemen rijzen ten aanzien van de bruikbaarheid van het aansprakelijkheidsrecht als sanctie tegen verstoring van het leefmilieu. De schade die deze verstoring veroorzaakt, bestaat immers niet enkel uit persoonlijke schade, doch ook uit de aftakeling van het leefmilieu en de verstoring van het ecologisch evenwicht in de natuur. Tenslotte veroorzaakt ook deze ecologische schade, op haar beurt, onrechtstreeks een aanzienlijke persoonlijke schade.

11. De persoonlijke schade die het rechtstreekse gevolg is van de verstoring van het leefmilieu is aanzienlijk en uiteenlopend. Als zodanig stelt zij geen bijzondere juridische problemen sinds het Hof van Cassatie duidelijk heeft gesteld dat ook de schending van een niet onrechtmatig belang in aanmerking komt als basis voor een aansprakelijkheidsvordering en niet enkel de schending van een recht¹⁵.

In de vrij uitvoerige rechtspraak ter zake vindt men veel gevallen van door een of andere vorm van milieuverstoring veroorzaakte schade aan land- en tuinbouw, visvangst en veeteelt, beschadigingen aan onroerende goederen, verlies van cliënteel, verhoging van produktiekosten en van verzekeringspremies. Ook stoornissen in het genot van onroerende goederen veroorzaakt door stof, rook, reuk, gassen, lawaai en trillingen vonden hun weerklank in vele processen. Ook maakt de rechtspraak – in beperkte mate – gewag van ziektes en sterfgevallen. Zo behandelde de correctionele rechtbank te Tongeren een geval van vergiftiging van een familie ten gevolge van verbruik van grondwater dat verontreinigd was door insijpeling met het regenwater van in een nabijgelegen bedrijf met onvoldoende voorzorgen opgestapelde arsenicum¹⁶.

12. De belangrijkste vorm van schade die de ver-

¹⁴ Hof Brussel, 20 juni 1831, *Pas.*, 1831, II, 831; Hof Brussel, 20 mei 1857, *Pas.*, 1859, II, 156. Voor een moderne versie van de "immissio"-theorie, zie LEYAT, *La responsabilité dans les rapports de voisinage*, thèse, Toulouse, 1936; vgl. met de Angelsaksische regel van Rylands v. Fletcher (1968), L.R., 3 H.L. 330: "There is a well recognised class of cases which hold that a person who, for his own purposes, brings on his land and collects and keeps there anything to do mischief if it escapes, must keep it in at his peril: and if he does not do so, he is prima facie liable for all the damage which is the natural consequence of its escape" (38 AM. Jur. 139).

¹⁵ Zie bv. Cass., 2 mei 1955, *Pas.*, 1955, I, 550; Cass., 6 april 1960, *Pas.*, 1960, I, 915; Cass., 16 december 1965, *Pas.*, 1966, I, 513; cfr. DE PAGE, II, nrs. 950 en 950bis.

¹⁶ Corr. Tongeren, 4 mei 1965, geciteerd door M.A. FLAMME, "Les établissements dangereux face à l'administration et aux voisins", in *L'Entreprise dans la cité*, 1967, p. 260.

storing van het leefmilieu veroorzaakt, is echter de aftakeling van de natuur zelf en van het ecologisch evenwicht. Over de ernst hiervan moet hier niet verder uitgeweid worden¹⁷.

Het is echter twijfelachtig of onze klassieke begrippen van het aansprakelijkheidsrecht op grond van deze schade een verhaal mogelijk maken.

Zelfs indien men zou aanvaarden dat het belang dat een ieder heeft bij het behoud van een gezond leefmilieu voldoende is om te beantwoorden aan de *ontvankelijkheidsvereisten* voor een aansprakelijkheidsvordering die erop gericht is een einde te maken aan bepaalde verontreinigende activiteiten, blijft toch het bewijs van een persoonlijke schade in hoofde van de eiser vereist als grondvoorwaarde voor het welslagen van de vordering.

Het lijkt tevens vrij onwaarschijnlijk dat de rechtspraak de ervaring van een verstoord milieu als voldoende persoonlijke schade zal aanvaarden. Ook hier kan een groeiend milieubewustzijn echter een evolutie teweegbrengen. Reeds nu zijn er aanwijzingen in de rechtspraak dat de aantasting van het individueel genot van natuurlijke goederen als zuivere lucht en stilte als schade wordt erkend.

Merkwaardig in dit verband is de (niet gepubliceerde) beslissing van de Politierechtbank te Brussel van 21 oktober 1957. Naar aanleiding van de veroordeling van een taxibedrijf (op grond van het vroegere artikel 86 van het Verkeersreglement) wegens het feit dat een door het bedrijf gebruikte wagen overdreven hoeveelheid uitlaatgassen had verspreid, stelde een door deze uitlaatgassen gehinderde voetganger zich burgerlijke partij. Hij beweerde door longkanker te zijn aangetast en stelde het bedrijf hiervoor verantwoordelijk. Na experts te hebben gehoord, wees de rechtbank de vordering af, omdat niet bewezen was dat de uitlaatgassen van dieselmotoren kankerverwekkend zijn. Toch werd aan de burgerlijke partij één frank schadevergoeding toegekend, op grond van de overweging dat "la partie civile a été manifestement incommodée par l'énorme nuage de fumée noire provenant des émanations du moteur du taxi (...)" en dat "ce fait délictueux a incontestablement porté une légère atteinte à l'intégrité physique" van de burgerlijke partij. In dezelfde zin kan een (niet gepubliceerd) arrest van het Hof van Beroep te Brussel van 13 april 1972 vermeld worden. Het betrof hier eveneens een strafzaak waarin onder meer een veroordeling wegens nachtlawaai werd uitgesproken. Wegens dit nachtlawaai ken-

de het Hof aan de burgerlijke partij één frank schadevergoeding toe op grond van de overweging dat "les perturbations sonores ajoutent au désagrément physique de la perception un complexe psychologique d'agacement et troublent l'organisme". Het Hof verwijst hierbij naar de studie van procureur-generaal J. Matthijs, "La protection pénale de l'environnement – l'eau, l'air, le bruit", *R. Dr. Pen.*, 1971-72, 557.

De meerderheid van de huidige Belgische rechtsleer en rechtspraak neemt ook niet aan dat verenigingen een aansprakelijkheidsvordering kunnen instellen op grond van handelingen die ingaan tegen de individuele belangen van de leden of tegen de doelstellingen ter verdediging waarvan de vereniging werd opgericht¹⁸. In bepaalde concrete gevallen weliswaar, kan een aantasting van het milieu ook een persoonlijke schade uitmaken voor een vereniging die houder is van het visrecht in een verontreinigde waterloop¹⁹. In principe echter zou een ter verdediging van het leefmilieu opgerichte vereniging momenteel enkel een aansprakelijkheidsvordering kunnen instellen indien zij specifiek persoonlijke morele of materiële schade ondergaat.

13. De aantasting van de natuur zelf veroorzaakt op haar beurt een groot aantal persoonlijke schadegevallen. Denken wij bv. aan aantasting van de gezondheid, corrosie van metalen en verhoging van produktiekosten door de veralgemeende luchtverontreiniging. Bij een aansprakelijkheidsvordering rijst op de eerste plaats de vraag naar de aanwezigheid van een voldoende causaal verband.

14. Merken wij nog op dat *elke* schade in principe als grondslag kan dienen voor het instellen van een aansprakelijkheidsvordering.

Vóór de arresten van het Hof van Cassatie van 6 april 1962 verklaarde de meerderheid van de rechtspraak de vordering wegens burenhinder ongegrond indien er geen sprake was van "overlast", d.w.z. schade die de gewone ongemakken overschrijdt welke karakteristiek zijn voor een bepaalde streek of wijk. Ook na de arresten van 1962 wordt in sommige vonnissen en arresten die uitdrukkelijk op de schuld-idee gebaseerd zijn echter enkel rekening gehouden met "overlast"²⁰. Een correcte toepassing van het aansprakelijkheidsrecht impliceert nochtans geen tolerantie van de momenteel "gebruikelijke" verstoring van ons leefmilieu.

¹⁸ Voor een overzicht van rechtsleer en rechtspraak, zie J. VAN COMPERNOLLE, *Le Droit d'action en Justice des Groupements*, 1971, p. 198 en vlg.

¹⁹ Zie bv. Corr. Ieper, 6 juni 1963, niet gepubliceerd; Hof Gent, 31 december 1963, niet gepubliceerd; Cass., 3 mei 1965, *Pas.*, 1965, I, 927; M. DESPAX, *La pollution des eaux et ses problèmes juridiques*, 1968, p. 113.

²⁰ Hof Brussel, 2 dec. 1966, *R.G.A.R.*, 1967, 7873 met noot J. FONTEYNE; Hof Gent, 25 november 1968, *J.T.*, 1970, 205 met noot J.M. FAVRESSE; Rb. Leuven, 14 januari 1970, *R.W.* 1970-71, 430, met noot H. VANDENBERGHE.

¹⁷ Zie hierover bv.: *Man's Impact on the Global Environment, Report of the Study of Critical Environmental Problems*, MIT 1979; WILLIAM H. MATTHEWS, WILLIAM W. KELLOG and G.D. ROBINSON: *Man's Impact on the Climate*, MIT 1972; WILLIAM H. MATTHEWS, FREDERICK E. SMITH and EDWARD D. GOLDBERG, *Man's Impact on Terrestrial and Oceanic Ecosystems* MIT 1972; *Inadvertent Climate Modification, Report of the Study of Man's Impact on Climate*, MIT 1971; *Rapport van de Club van Rome*, 1972.

15. *c. Causaal verband*. Ook het aantonen van het vereiste causaal verband kan in vele gevallen bezwaar opleveren voor het toepassen van het aansprakelijkheidsrecht als sanctie tegen milieuverontreiniging.

Wanneer verontreinigende activiteiten plaatsvinden in een reeds in ruime mate verstoord milieu, zal het zeer moeilijk zijn een causaal verband tussen schade en verontreinigende handeling vast te stellen.

Dit kan ook zo zijn wanneer de verstoring van het ecologisch evenwicht of de aantasting van het milieu op hun beurt schade veroorzaken. Hoewel hier meestal wel een duidelijke persoonlijke schade aanwezig is (ziekten veroorzaakt of verergerd door veralgemeende luchtverontreiniging, verhoging van produktiekosten door de onmogelijkheid rivierwater voor industriële doeleinden aan te wenden, enz), zal het dikwijls onmogelijk zijn een voldoende causaal verband tussen schade en verontreinigende activiteiten vast te stellen.

16. Aan de andere kant is het louter feit dat verschillende personen of bedrijven samen aansprakelijk zijn voor een zelfde schade, geen beletsel voor het wel-slagen van een vordering. Integendeel: behoudens in de gevallen dat het mogelijk is een bepaald deel van de schade aan elk van de daders afzonderlijk toe te schrijven, kunnen deze *in solidum* aansprakelijk gesteld worden en kan het herstel van de gehele schade van elk van de daders afzonderlijk gevorderd worden.

Ook dient opgemerkt te worden dat het feit dat een bepaalde persoon éerst op een zekere plaats gevestigd is op zichzelf geen grond uitmaakt voor vrijstelling van aansprakelijkheid voor de aan de later gekomenen veroorzaakte schade. Hoewel de rechtspraak, zelfs na de arresten van het Hof van Cassatie van 6 april 1960, bij schuld-aansprakelijkheid in zekere mate rekening houdt met deze eerste aanwezigheid, maken, volgens de principes van het aansprakelijkheidsrecht, enkel overmacht of de fout van het slachtoffer zelf een grondslag uit voor vrijstelling²¹.

2° Sanctie: herstel van de schade; bevel tot staking

17. Een op de schuld-idee gebaseerde aansprakelijkheidsvordering leidt op de eerste plaats tot een herstel van de schade. Indien mogelijk vindt dit herstel plaats "in natura"; als dit niet kan, wordt een vergoeding in geld toegekend.

Ongetwijfeld kan deze sanctie leiden tot een toerekening aan de verantwoordelijken van de door de verstoring van het milieu veroorzaakte kosten.

In theorie kan deze eerste sanctie er bovendien onrechtstreeks toe bijdragen bepaalde bronnen van verontreiniging uit te schakelen: in vele gevallen zal het goedkoper zijn technische maatregelen te treffen om

de verontreiniging te voorkomen dan de gehele schade te vergoeden. Meestal komt hier echter niets van terecht. Om allerlei juridische en praktische redenen stellen slechts zeer weinig benadeelden een vordering tot schadevergoeding in²². In de praktijk blijft het dan ook meestal veel goedkoper een (zeer beperkt) aantal personen te vergoeden dan de oorzaak van de verontreiniging zelf uit te schakelen.

18. Naast het herstel van de veroorzaakte schade, kan de aansprakelijkheidsvordering gebaseerd op de schuld-idee ook leiden tot maatregelen die het mogelijk maken de oorzaak van de schade uit te schakelen. De rechter kan immers niet enkel schadevergoeding in de beperkte zin van het woord toekennen, "maar ook alle bevelen of verboden uitvaardigen, die ertoe kunnen strekken een reeds ingetreden maar voortdurende schade stop te zetten of een toekomstige schade te voorkomen"²³⁻²⁴. In de praktijk zal de draagwijdte van een bevel of verbod van de rechter echter vrij beperkt blijven daar onvoldoende aangepaste dwangmiddelen beschikbaar zijn om de naleving ervan te verzekeren.

Op de eerste plaats kan niemand (op basis van het principe *nemo potest praecise cogi ad factum*) in zijn persoon gedwongen worden tot uitvoering van een persoonlijke prestatie²⁵.

Behoudens bijzondere wettelijke bepalingen ter zake is de overtreding van het bevel van de rechter niet strafrechtelijk gesanctioneerd²⁶.

Overeenkomstig de heersende rechtspraak en rechtsleer kan de rechter bovendien ook geen dwangsom opleggen²⁷⁻²⁸. De rechter kan de verweerder enkel veroordelen tot de betaling van een bepaalde som voor elke dag vertraging indien deze som onbetwistbaar een raming uitmaakt van de werkelijke schade welke de niet-naleving van het bevel kan veroorzaken²⁹.

²² Cf. Kh. Doornik, 2 december 1952, *Pas.*, 1953, III, 52, in fine.

²³ W. VAN GERVEN, "Over de vordering tot ophouden ingesteld door K.B. nr. 55 van 23 december 1934, de beteugeling van economische delicten en de gemeenrechtelijke vordering tot ophouden", *R.W.*, 1960-61, 619; J. RONSE, *A.P.R.*, Tw. *Schade en Schadeloosstelling*, nr. 302; R.O. DALCQ, *Traité*, II, nr. 4159.

²⁴ Meestal wordt deze sanctie echter gelijkgesteld met een "herstel in natura" van de geleden schade. In feite gaat deze gelijkstelling niet op, daar hier geen maatregelen getroffen worden om een reeds geleden schade te herstellen doch om een einde te maken aan een onwettige toestand en zo de schade, welke uit het voortduren ervan zou kunnen voortvloeien te vermijden.

²⁵ J. RONSE, *op. cit.*, nr. 288.

²⁶ Vgl. de vordering tot staking in het kader van de Wet op de handelspraktijken.

²⁷ J. RONSE, *op. cit.*, nr. 306 en referenties aldaar; DALCQ, II, nr. 4168.

²⁸ Een ontwerp voor eenvormige wet op de dwangsom werd uitgewerkt door de Benelux-studiecommissie voor de eenmaking van het recht; zie: Raadgevende Interparlementaire Benelux-raad, Doc. 108-1. Het verdrag werd ondertekend te Den Haag op 26 november 1973.

²⁹ J. RONSE, *op. cit.*, nr. 308; R.O. DALCQ, II, nr. 4169.

²¹ J. DABIN en A. LAGASSE, *op. cit.*, nr. 26; J. FONTEYNE, *op. cit.*, loc. cit.; R. DERINE, "Overzicht van rechtspraak", *T.P.R.*, 1969, 705; zie ook R.O. DALCQ, *Traité*, I, nr. 523; J.L. FAGNART, *Examen de la jurisprudence concernant la responsabilité civile 1955-69*, 1971, nr. 14bis, p. 32.

Noteren wij ook dat de rechter, als de uitvoering van duidelijk omschreven werken vereist is, de mogelijke weerbarstigheid van de verweerder enigszins kan ondervangen door de eiser te machtigen, bij niet-naleving van zijn bevel, de werken zelf uit te voeren of te laten uitvoeren en de kosten ervan te verhalen op de verweerder³⁰.

De mogelijkheid effectieve maatregelen te treffen tegen bepaalde bronnen van verontreiniging wordt vooral beperkt door het feit dat een groot deel van de rechtspraak, op grond van het beginsel van de scheiding der machten, aarzelt op te treden tegen inrichtingen die geëxploiteerd worden met de vereiste administratieve vergunningen. Soms verklaarden de rechters zich zelfs onbevoegd om van de vordering kennis te nemen. Meestal weigerden zij een veroordeling uit te spreken tot het uitvoeren van bepaalde werken of tot de sluiting van het bedrijf³¹. Bij zijn arrest van 27 april 1962 heeft het Hof van Cassatie³² deze moeilijkheid gedeeltelijk ondervangen door te bevestigen dat de burgerlijke rechter wel degelijk bevoegd is, zowel om kennis te nemen van een vordering gericht tegen een bedrijf dat houder is van een administratieve vergunning als om het de verplichting op te leggen bepaalde werken uit te voeren die erop gericht zijn de oorzaak van de schade weg te nemen. De burgerlijke rechter zou echter niet bevoegd zijn maatregelen te treffen die strijdig zijn met door de administratie in het algemeen belang opgelegde maatregelen of die het bestaan zelf van het bedrijf in gevaar kunnen brengen.

De vraag kan gesteld worden of deze laatste beperking wel nodig is en of de rechter ook niet bevoegd is de sluiting te bevelen van een bedrijf indien dit de enige mogelijkheid is om een bepaalde (door foutieve handelingen of nalatigheid) veroorzaakte schade voor de toekomst te vermijden. Volgens art. 24 van het Algemeen Reglement op de Arbeidsbescherming³³ worden de vergunningen aan de "gevaarlijke, ongezonde en hinderlijke" bedrijven immers afgeleverd onder voorbehoud van de rechten van derden. Er is geen enkele aanwijzing dat het hier enkel gaat om de rechten van derden op schadevergoeding en dat het toekennen van een vergunning aan een hinderlijk bedrijf op zichzelf, voor de omwonenden gelijkstaat met het uitschakelen van hun recht op een ongestoord genot van hun goederen³⁴. Het tegengestelde zou gelijkstaan met een vorm van onteigening voor privédoeleinden, zonder wettelijke basis en zonder billijke voorafgaande vergoeding.

³⁰ J. RONSE, *op. cit.*, nr. 309; W. VAN GERVEN, *op. cit.*, kol. 619; R.O. DALCO, II, nr. 4161.

³¹ Zie de conclusie van advocaat-generaal DUMON voor Cass., 27 april 1963, *R.W.*, 1964-65, 68 en vlg. en verwijzingen aldaar.

³² Cass., 27 april 1963, *R.W.*, 1964-65, 57.

³³ Algemeen Reglement op de Arbeidsbescherming, goedgekeurd bij Regentsbesluit van 11 februari 1946.

³⁴ Cf. Kh. Kortrijk, 30 april 1963, *T. Best.*, 1965, 136.

Het beginsel van de scheiding der machten zelf levert dan ook geen doorslaggevend bezwaar op tegen de tussenkomst van de burgerlijke rechter. Indien de administratieve vergunning verleend wordt onder voorbehoud van de rechten van derden (en niet enkel onder voorbehoud van het recht op schadevergoeding), dringt het besluit zich op dat de administratieve vergunning de foutieve handelingen die voor derden schade meebrengen, *niet* dekt. Kan men in dit geval dan nog spreken van een conflict tussen de administratieve vergunning en de beslissing van de rechter die beperkingen oplegt aan de foutieve exploitatiemethodes van bepaalde ondernemers? Wij menen dan ook dat de rechter bij een veroordeling op grond van de schuld-aansprakelijkheid zelfs de sluiting van een bedrijf kan bevelen³⁵. De theorie van het rechtsmisbruik zal het nodige correctief bieden als de sluiting zou neerkomen op een sanctie die absoluut buiten verhouding staat tot de geleden schade.

3° Besluit

19. De schuld-aansprakelijkheid biedt dus, theoretisch gezien, een afdoende sanctie tegen de verstoring van het leefmilieu. Zij maakt zowel de uitschakeling mogelijk van de oorzaak van de verontreiniging als de toerekening van de hierdoor veroorzaakte schade. In de praktijk echter weerspiegelen de toegekende vergoedingen geenszins de totaliteit van de aangerichte schade. De rechtspraak is bovendien, wat het opleggen van rechtstreekse maatregelen betreft, zeer terughoudend ten overstaan van bedrijven die over de nodige vergunningen beschikken. Tenslotte is het bevel van de rechter tot staking van schadeverwekkende handelingen op zichzelf onvoldoende gesanctioneerd.

De grondvereisten voor de schuld-aansprakelijkheid maken een meer principiële hinderpaal uit om deze techniek momenteel als effectieve sanctie aan te wenden tegen de verstoring van het leefmilieu. Vooral het feit dat enkel persoonlijke rechtstreekse schade in aanmerking kan komen, beperkt de werkingssfeer aanzienlijk. Bovendien blijft de schuld-idee zelf in ruime mate gebonden aan een waardeoordeel wat betekent dat milieuverstoring enkel als foutief zal aangemerkt worden wanneer het bewustzijn van het *overwegende* belang van het beheer van een gezond leefmilieu voldoende zal doorgedrongen zijn in onze maatschappij.

B. Aansprakelijkheid wegens vermoeden van schuld

Sinds het vermoeden van aansprakelijkheid ten laste van de houder van een door een gebrek aangetaste zaak, vervat in art. 1384, lid 1, een onweerlegbaar karakter kreeg, kan de aansprakelijkheid op grond van dit artikel, niet langer als een echte schuld-aan-

³⁵ J.L. FAGNART, *op. cit.*, nr. 11; DERINE, "Hinder bij nabuurschap", *R.W.*, 1967-68, 1708.

sprakelijkheid worden beschouwd. Zij is daarom echter nog niet automatisch gelijk te schakelen met de risico-aansprakelijkheid: wat de sanctie betreft zijn er belangrijke verschillen.

1° Grondslag: gebrek van de zaak – schade – causaal verband

21. De aansprakelijkheid op grond van art. 1384, lid 1, is niet langer gebaseerd op een fout van de verweerder maar op het feit dat een zaak waarvan deze de "bewaker" is, door een gebrek is aangetast. Uit het bestaan van dit gebrek wordt een onomstootbaar vermoeden van schuld afgeleid ten laste van de houder van de zaak.

De draagwijdte van deze regel blijft echter, naar Belgisch recht, vrij beperkt. Inderdaad moet het (rechtstreekse of onrechtstreekse) bewijs geleverd worden van het gebrek en van het causaal verband tussen de schade en dit gebrek³⁶. Onze rechtspraak en rechtsleer interpreteren het begrip "gebrek" daarbij op een vrij restrictieve manier. Hoewel het Hof van Cassatie in een arrest van 22 oktober 1954³⁷ het gebrek omschreef als "une disposition de nature à causer un dommage", wordt gewoonlijk gesteld dat het gebrek een eigenschap is die als "abnormaal" kan worden aangemerkt gelet op de gewone functie waartoe de zaak bestemd is³⁸. Het is niet voldoende dat een zaak op zichzelf gevaarlijk is om haar te bestempelen als door een gebrek aangetast.

Op grond van deze interpretatie van het begrip gebrek bieden de Belgische rechtspraak en rechtsleer in verband met art. 1384, lid 1, dan ook niet zo heel veel nieuwe perspectieven inzake de bescherming van het leefmilieu. Het is inderdaad een "normale" eigenschap van de machines die wij gebruiken, lawaai en allerlei vormen van verontreiniging te veroorzaken, en men kan niet zeggen dat de aanwezigheid van lood in de benzine deze minder geschikt maakt voor het doel waartoe zij bestemd is. Op het vlak van de bescherming van het leefmilieu zal het nut van art. 1384, lid 1, beperkt blijven tot enkele gevallen van "accidentele" verontreiniging³⁹ (breken van een onvoldoende sterke leiding, enz.).

Noteren wij daarbij dat al de beperkingen voor de efficiëntie van de schuld-aansprakelijkheid als sanctie tegen milieuverstoring die voortvloeien uit de noodzaak van de aanwezigheid van een persoonlijke schade en van een voldoende causaal verband, ook gelden

ten aanzien van de aansprakelijkheid op grond van art. 1384, lid 1.

22. De Franse interpretatie van art. 1384, lid 1, (de theorie van de "faute dans la garde") biedt meer mogelijkheden op het vlak van de bescherming van het leefmilieu. Hier is het afzonderlijke bewijs van een gebrek van de zaak niet langer vereist. Voldoende is dat de zaak aan de controle van de bewaarder ontsnapt is en dat het contact ermee de schade veroorzaakt heeft⁴⁰. Er lijkt geen principieel bezwaar te bestaan tegen het toepassen van deze theorie, niet enkel op schade veroorzaakt door een rechtstreeks fysisch contact met een zaak, maar ook op schade vanop een zekere afstand veroorzaakt door lawaai, trillingen, enz.⁴¹.

De rechtspraak past de leer van de "faute dans la garde" echter enkel toe op duidelijk geïndividualiseerde zaken. Ook deze theorie biedt dus geen algemeen toepasselijke sanctie tegen alle vormen van verstoring van het leefmilieu: deze worden veelal veroorzaakt door industriële complexen eerder dan door individuele zaken.

2° Sanctie: herstel van de schade en bevel tot staking

23. Ook de vordering op grond van art. 1384, lid 1, leidt op de eerste plaats tot vergoeding van de veroorzaakte schade. Daar het onder zich houden van de gebrekkige zaak (op grond van een onomstootbaar vermoeden) als fout beschouwd wordt, kan de rechter net zoals bij de gewone schuld-aansprakelijkheid, maatregelen treffen opdat geen verdere schade zou veroorzaakt worden door het voortduren van de onwettige handeling of toestand. Wij verwijzen naar wat daarover bij de bespreking van de schuld-aansprakelijkheid gezegd werd.

C. Risico-aansprakelijkheid

1° Grondslag: het risico

24. Vanaf het einde van de negentiende eeuw ondernamen rechtsleer en rechtspraak pogingen om de slachtoffers van de moderne technologie een betere bescherming te bieden door het bewijs van schuld als grondvereiste uit te schakelen en de aansprakelijkheid te baseren op het risico. Men ging hierbij uit van de idee dat wie voordeel haalt uit bepaalde activiteiten hier ook het risico moet van dragen en dus gehouden is tot vergoeding van de veroorzaakte schade.

De Belgische rechtspraak en rechtsleer evenwel hebben – zoals in de meeste landen – geweigerd de schuld-idee, als algemene basis voor aansprakelijkheid te ver-

⁴⁰ Over de Franse interpretatie van art. 1384: zie R.O. DALCO, I, nr. 2134.

⁴¹ Cf. P. AZARD, noot onder T.G.I. Pau, 12 november 1965, *D.*, 1966, 304 en onder Cass. civ., 11 mei 1966, *D.*, 1966, 753.

³⁶ Zie hierover uitvoerig: R.O. DALCO, "Le vice de la chose", *R.C.J.B.*, 1970, 61.

³⁷ *Pas.*, 1954, I, 149. Zie ook Cass., 10 oktober 1939, *Pas.*, 1939, I, 430.

³⁸ DE PAGE, II, nr. 1807.

³⁹ J. VERNIER maakt onderscheid tussen accidentele verontreiniging, verontreiniging die het gevolg is van de verwijdering van afvalstoffen, verontreiniging die het gevolg is van op zichzelf nuttige handelingen en natuurlijke verontreinigingen (*La Bataille de l'Environnement*, 1971, p. 45).

vangen door de idee van het geschapen risico. Toch heeft de risico-leer invloed gehad in de rechtspraak (zie vooral de interpretatie van art. 1384, lid 1) en de wetgeving.

25. Hoewel het risico niet aanvaard werd als universele grondslag voor aansprakelijkheid, heeft de wetgever er toepassing van gemaakt ten aanzien van sommige activiteiten die bijna noodzakelijkerwijze gepaard gaan met schade voor derden of waarvan de techniciteit het bewijs van eventuele fouten om zo te zeggen onmogelijk maakt.

Het betreft hier vooral de wetgeving op de arbeidsongevallen (Wet van 24 december 1903), de mijnschade (Wet van 15 september 1919), de distributie van elektrische energie (Wet van 10 maart 1925), de luchtvaart (Verdrag van Rome van 7 oktober 1952, bekrachtigd bij Wet van 14 juli 1966) en de atoomenergie (Verdrag van Parijs van 29 juli 1960).

Geen van deze teksten kan echter worden ingeroepen ter bestrijding van de milieuverontreiniging. De wetgeving op de mijnschade is enkel van toepassing bij schade veroorzaakt door werken in de ondergrond. Het Verdrag van Rome van 1960 biedt geen mogelijkheid tot vergoeding van schade veroorzaakt door het lawaai van vliegtuigen⁴². Wel voert de rechtspraak de Wet van 12 mei 1927 op de militaire opeisingen aan om de Belgische staat zonder bewijs van schuld aansprakelijk te stellen voor de schade ten gevolge van door militaire vliegtuigen veroorzaakt lawaai.

2° De sanctie : herstel van de schade

26. Hoewel de risico-aansprakelijkheid, voor zover zij aanvaard is, een breder toepassingsgebied heeft dan de schuld-aansprakelijkheid, leidt zij tot een minder efficiënte sanctie. Enkel een herstel van de schade (in natura of bij equivalent) is hier mogelijk; een bevel tot staking van de schadeverwekkende handelingen kan niet uitgesproken worden.

Ofschoon hierop tot nu slechts zelden de aandacht werd gevestigd in de rechtsleer, lijkt de onmogelijkheid de schadeverwekkende handeling te verbieden inherent aan het begrip risico-aansprakelijkheid zelf⁴³.

Onder een stelsel van risico-aansprakelijkheid blijven de tot schadevergoeding aanleiding gevende handelingen (buiten het bewijs van schuld om) op zichzelf immers volledig rechtmatig. Men ziet dan ook niet in op grond waarvan de rechter er een einde zou

kunnen aan maken. De verplichting de aangerichte schade te vergoeden daarentegen lijkt het tegengewicht te vormen van een – minstens impliciete – machtiging de activiteiten uit te oefenen (op voorwaarde de wettelijke en reglementaire beschikkingen na te leven en de nodige voorzorgen te nemen).

D. Aansprakelijkheid wegens het verbreken van het evenwicht tussen naburige eigendommen

1° Grondslag : verbreken van evenwicht

27. Mede uitgaande van het gelijk recht op genot van hun eigendom dat toekomt aan alle eigenaars, heeft het Belgische Hof van Cassatie een originele theorie uitgewerkt om, in overeenstemming met de vroegere rechtspraak, een zekere vergoeding toe te kennen aan diegenen die bij het genot van hun onroerende goederen schade ondervinden ten gevolge van activiteiten die nochtans worden uitgeoefend overeenkomstig de wet en met inachtneming van alle nodige voorzorgen.

Bij zijn twee arresten van 6 april 1960⁴⁴, stelde het Hof dat de eigenaar van een onroerend goed, die door hinder te veroorzaken welke de gewone maat van burenhinder overschrijdt, het evenwicht verbreekt dat tot stand gekomen was met de naburige eigendommen, een billijke en rechtmatige vergoeding verschuldigd is waardoor het verbroken evenwicht hersteld wordt.

In het kader van deze "evenwichtssleer" is het bewijs van schuld dus niet langer vereist. Het toepassingsgebied van deze theorie verschilt tevens van dat van de schuld-aansprakelijkheid op het vlak van de vereiste nabuurschap tussen de partijen, van de aard van de voor vergoeding in aanmerking komende schade en van de draagwijdte van het causaal verband.

28. a. *Nabuurschap tussen onroerende goederen.* De evenwichtssleer, zoals zij door het Hof van Cassatie geformuleerd werd, heeft in principe enkel betrekking op een conflict tussen eigenaars van naburige eigendommen.

Een deel van de rechtspraak en de rechtsleer aanvaardt nochtans dat de nadruk hierbij ligt op het conflict tussen burenschappen dan tussen *eigenaars* zodat de compensatie niet enkel kan gevorderd worden door de eigenaar zelf maar ook door een ieder die zich, zoals de huurder of de vruchtgebruiker, op de rechten van de eigenaar kan beroepen⁴⁵.

⁴⁴ *Pas.*, 1960, I, 915.

⁴⁵ DERINE, "Overzicht van rechtspraak", *T.P.R.*, 1969, 711 en referenties; Rb. Brussel, 9 maart 1965, *J.T.*, 1966, 27; Hof Brussel, 3 april 1968, *J.T.*, 1969, 10. De rechtspraak weigerde de theorie toe te passen in de verhouding tussen de eigenaar van de bovengrond en de mijnconcessiehouder (Hof Brussel, 7 juni 1958, *Pas.*, 1959, II, 139). Hetzelfde gebeurde in de verhouding tussen een elektriciteitsmaatschappij en de eigenaar van het huis waarover hoogspanningskabels passeerden (Rb. Luik, 20 januari 1966, *Rev. Comm.*, 1966, 173).

⁴² M. LITVINE, "La responsabilité pour dommages dérivant du bruit et des détonations ballistiques provoqués par les aéronefs", in *Rapports belges au VIIe congrès international de droit comparé*, 1970, 489, nr. 4.

⁴³ Zie P. AZARD, *loc. cit.*; L. BOUVIER, P. LORIDON en E.P. LUCE, *Manuel de lutte judiciaire contre le bruit*, p. 39; cf. J. LANDAU and P. RHEINGOLD, *The Environmental Law Handbook*, 1971, p. 33: "The point is that while he is allowed to engage in the conduct because of its presumed social utility (and he cannot be enjoined from carrying it on), he must pay his way"; cf. conclusie van advocaat-generaal P. MAHAUX voor Cass., 6 april 1960, *Pas.* 1960, I, 925.

Daarmee is echter nog niet gezegd wie "buren" zijn. Een deel van de rechtspraak interpreteert de vereiste nabuurschap tamelijk restrictief⁴⁶. Een ander deel daarentegen is van oordeel dat niet vereist is dat de betrokken eigendommen aan elkaar palen, doch dat het voldoende is dat hun ligging zo is, dat de handelingen die op het ene erf plaatsvinden een rechtstreekse weerslag kunnen hebben op het andere erf.

29. *b. Schade waardoor het bestaande evenwicht verbroken wordt.* De door het Hof van Cassatie voorgeschreven compensatie is enkel verschuldigd voor *overlast*, d.w.z. schade die, gelet op de normale lasten der nabuurschap, het bestaande evenwicht verbreekt. Deze overlast is een bij uitstek relatief begrip waarvan de inhoud duidelijk afhankelijk is van plaats en ogenblik der schadeverwekkende handeling⁴⁷.

Het spreekt vanzelf dat de persoonlijke appreciatie van de rechter hier een grote rol zal spelen doch algemeen gezien impliceert het begrip een zeer ruime tolerantie voor de "noodwendigheden" van onze technologische maatschappij.

30. *c. Causaal verband.* In het algemeen kan gesteld worden dat het vereiste causaal verband bij aansprakelijkheid wegens verbreken van het evenwicht overeenstemt met dat bij schuld-aansprakelijkheid. Een paar nuances liggen echter anders.

Terwijl de eerstaanwezigheid of de bijzondere gevoeligheid van het slachtoffer bij toepassing van de schuld-idee in principe geen afbreuk kunnen doen aan de aansprakelijkheid, spelen deze elementen in het kader van de evenwichtsleer een belangrijker rol.

Wanneer men uitgaat van het verbreken van een bestaand evenwicht, is het inderdaad van belang uit te maken in welke streek eiser en verweerder gevestigd zijn en wie van beiden er het eerst gevestigd was. Een fabriek die zich in een industriegebied vestigt, verbreekt het aldaar bestaande "evenwicht" normalerwijze niet. Wie in die zelfde streek een buitenverblijf bouwt doet dit wel. Ook als is er een causaal verband tussen de verontreiniging waaraan dit buitenverblijf zal kunnen blootstaan en de werking van de fabriek, toch zou, op basis van de beginselen van de evenwichtsleer, de eigenaar van het buitenverblijf geen recht hebben op vergoeding van de door de fabriek veroorzaakte hinder. De activiteit van de fabriek is immers niet de oorzaak van het verbreken van het in de streek bestaande evenwicht, wel het bouwen van het buitenverblijf⁴⁸.

Hetzelfde zou kunnen gezegd worden t.o.v. de bijzondere gevoeligheid van het slachtoffer. De zenuwzieke die bij een vliegveld gaat wonen, verbreekt zelf het evenwicht. Hij kan dan ook geen vergoeding vorderen voor het verslechteren van zijn toestand⁴⁹.

Dat het causaal verband hier een andere dimensie krijgt dan bij de schuld-aansprakelijkheid, is te verklaren door het feit dat het bij de evenwichtsleer ook gaat om het causaal verband tussen de oorzaak van de schade en *het verbreken van het evenwicht* en niet enkel tussen oorzaak en *schade*. Terwijl het onderscheid op dit vlak tussen de schuld-aansprakelijkheid en de evenwichtsleer door de rechtsleer reeds in het licht gesteld werd, heeft het nog geen duidelijke weerklank gevonden in de rechtspraak⁵⁰.

2° *Sanctie : Een compensatie die het evenwicht herstelt*

31. Ook naar de sanctie verschilt de aansprakelijkheid gebaseerd op het verbreken van het evenwicht tussen naburige eigendommen van de schuld-aansprakelijkheid.

Op de eerste plaats leidt de evenwichtsleer niet noodzakelijk tot het *herstel* van de geleden schade, maar slechts tot een billijke "compensatie" die het moet mogelijk maken het verbroken evenwicht te herstellen. Bij het bepalen van het bedrag van deze compensatie wordt rekening gehouden, niet alleen met de geleden schade, maar ook met het voordeel dat het slachtoffer geput heeft uit de bestreden handeling⁵¹.

De rechter kan verder geen maatregelen opleggen om de *oorzaak* van de schade uit te schakelen, daar deze, bij veronderstelling, een rechtmatige daad uitmaakt⁵². Wel kan het bedrag van de compensatie bepaald worden in functie van de kostprijs van de maatregelen die de eiser op eigen terrein kan treffen om de schade op te vangen (bv. het verhogen van een schouw die verstikt is ten gevolge van het optrekken van een flatgebouw op het naburige perceel). Maatregelen op het terrein van de verweerder zijn uitgesloten.

3° *Besluit*

32. Bij het uitwerken van deze "evenwichtsleer" heeft het Hof van Cassatie zich wellicht vooral laten beïnvloeden door de draagwijdte van de op te leggen sanctie. Het Hof heeft willen vermijden dat nuttige en noodzakelijke activiteiten door een consequente toepassing van de principes van de schuld-aansprakelijkheid onmogelijk kunnen gemaakt worden telkens als zij iemand hinderen⁵³. Het heeft de "vooruitgang" en

⁴⁹ *Idem.*

⁵⁰ Zie referenties geciteerd door DERINE.

⁵¹ DERINE, "Preadvies", nr. 32.

⁵² Cf. Conclusie van advocaat-generaal P. MAHAUX voor Cass., 6 april 1960, *Pas.*, 1960, I, 925.

⁵³ J. DABIN, "Le devoir d'indemnisation en cas de troubles de voisinage", *R.C.J.B.*, 1960, 293, 298 en vlg.

⁴⁶ Hof Brussel, 13 mei 1963, *J.T.*, 1963, 695; Rb. Luik, 25 februari 1969, *Tijdschrift voor Aannemingsrecht*, 1969, 229.

⁴⁷ DERINE, "Overzicht van Rechtspraak", *T.P.R.*, 1965, 63 en vlg.; *T.P.R.*, 1969, 704; RENARD et HANSENNE, "Examen de Jurisprudence", *R.C.J.B.*, 1969, 134, nr. 23.

⁴⁸ DERINE, "Hinder, Preadvies voor het XXIIIste congres van de Vlaamse Juristenvereniging" *R.W.*, 1967-68, 1705 en vlg.; "Overzicht van Rechtspraak", *T.P.R.*, 1969, 705 en vlg.

de economische expansie willen beveiligen en de mogelijkheid openhouden om de nieuwe realisaties van onze vindingrijke technologie te testen en toe te passen. Het Hof is er echter niet in geslaagd enigszins genuanceerde criteria aan te geven om uit te maken *in welke gevallen* milieu en individu moeten wijken voor technologie en economie. Het heeft, zonder meer, positie gekozen voor de economische en technologische belangen. Alles wat hiermee strijdig is moet wijken, zij het tegen een eventuele "compensatie"⁵⁴.

De evenwichtslaar biedt wellicht een billijke oplossing in die gevallen waarvoor zij oorspronkelijk werd uitgewerkt: schade veroorzaakt door publieke en particuliere bouwwerken. Als algemene "hinder"-theorie schenkt zij echter geen voldoening; op het vlak van de milieubescherming is het nut ervan dan ook vrij beperkt.

Een volledige toerekening van de schade is echter onmogelijk omdat bij het bepalen van de compensatie rekening gehouden wordt met de (economische) voordelen die het bestaan van de schadeoorzaak voor het slachtoffer kunnen meebrengen. Ook het uitschakelen van de oorzaak van de verontreiniging is evenzeer onmogelijk. Bovendien impliceert het begrip "overlast" een zeer ruime tolerantie voor de in onze tijd zo gebruikelijke verstoring van het leefmilieu.

E. Samenvatting

33. a) Enkel de aansprakelijkheid gebaseerd op de schuld-idee of op een vermoeden van schuld levert een sanctie op die op een efficiënte manier kan bijdragen tot de *uitschakeling* van de milieuverstoring. Deze twee gronden van aansprakelijkheid kunnen echter slechts in een relatief beperkt aantal gevallen worden aangevoerd.

Het vermoeden van fout vervat in art. 1384, lid 1, reikt immers, naar Belgisch recht, niet zeer ver. De schuld-idee zelf is sterk gebonden aan een waardeoordeel. Zolang er geen duidelijk maatschappelijk besef is van het overwegend belang van de bescherming van het milieu, zal de rechtspraak verontreinigende activiteiten dan ook slechts zelden als foutief bestempelen, zeker nu de evenwichtslaar toch een zekere vergoeding van het slachtoffer mogelijk maakt.

Vooral misschien het begrip "persoonlijke schade" en de causaliteitsvereiste beperken de mogelijkheid om zich op het klassieke aansprakelijkheidsrecht te beroepen om de verontreiniging bij de bron uit te schakelen.

b) Wat de *toerekening* van de schade betreft, biedt de objectieve aansprakelijkheid ongetwijfeld de meeste mogelijkheden. Het risico wordt echter in België – buiten enkele ter zake onbruikbare bijzondere wettelijke bepalingen – niet aanvaard als grond voor aansprakelijkheid. Ook hier beperken de vereisten van de aanwezigheid van persoonlijke schade en van een cau-

saal verband het toepassingsgebied van deze techniek.

Ook de evenwichtslaar en de aansprakelijkheid wegens schuld of vermoeden van schuld leveren een middel tot toerekening van de schade veroorzaakt door verontreiniging. De draagwijdte van de evenwichtslaar wordt echter beperkt door de ingebouwde tolerantie voor "normale" verontreiniging, door de meer belangrijke rol toegekend aan de eerstaanwezigheid en de bijzondere gevoeligheid van het slachtoffer en door de specifieke aard van de toegekende compensatie. De klassieke aansprakelijkheidsregelen van hun kant blijven ook hier beperkt in draagwijdte, om de boven reeds vermelde redenen.

c) Noteren wij nog dat een *onrechtstreekse uitschakeling* van de bronnen van verontreiniging (door het opleggen van de verplichting de gehele schade te vergoeden) onwaarschijnlijk blijkt. Zoals wij verder nog duidelijker in het licht zullen stellen, biedt ons rechtstelsel in feite geen middel om krachtens de aansprakelijkheidsregelen de gehele schade in rekening te brengen aan de schuldigen.

II. Bewijs- en proceduremoeilijkheden bij toepassing van de aansprakelijkheidsvordering als sanctie tegen de verstoring van het leefmilieu

34. Men kan niet volstaan met na te gaan of het aansprakelijkheidsrecht in theorie een adequate sanctie kan opleveren tegen de verstoring van het leefmilieu. De werkelijke draagwijdte ervan hangt immers ook af van de moeilijkheden die de rechtzoekende ondervindt om de besproken principes effectief door een rechtbank te laten sanctioneren.

De problematiek die hier aangesneden wordt is niet specifiek voor de bestrijding van de milieuverontreiniging. De duur van de procedures, de eraan verbonden kosten en de feitelijke bewijslast beperken, op vele gebieden, de haalbaarheid van de door het recht geboden middelen. Ten aanzien van de milieubescherming stellen deze problemen zich echter bijzonder scherp.

A. Bewijslast

35. Bij een aansprakelijkheidsvordering moet de eiser uiteraard aantonen dat hij schade heeft geleden en dat deze schade het gevolg is van de handelingen of nalatigheid van de verweerder; hij moet daarbij in rechte aantonen dat deze feiten overeenstemmen met de door het aansprakelijkheidsrecht gestelde grondvereisten.

De meeste vormen van verstoring van het milieu kunnen gevolgen hebben die zich slechts op grote afstand of na een zekere tijd openbaren. In vele gevallen zal het dan ook onmogelijk – of zeer moeilijk – zijn de identiteit van de dader en het verband tussen zijn activiteiten en de schade te achterhalen en met voldoende zekerheid voor een rechtbank aan te tonen.

⁵⁴ Vgl. J. DABIN, *op. cit.*, in fine.

Het gaat hier bovendien meestal over ingewikkelde technische kwesties zodat het in de praktijk ook zeer moeilijk is aan te tonen welke specifieke fout of welk gebrek van een zaak juist aan de schade ten grondslag ligt.

Alleen als de activiteiten die de oorzaak van de schade zijn, mogelijk ook een misdrijf uitmaken, kan de eiser enigszins aan de feitelijke bewijsmoeilijkheden ontsnappen door klacht neer te leggen bij het parket of door zich rechtstreeks burgerlijke partij te stellen.

Stelt het openbaar ministerie een vervolging in, dan zijn de feitelijke bewijsmoeilijkheden voor de burgerlijke partij grotendeels opgelost.

Beslist het parket, na onderzoek, daarentegen de zaak te seponeren, dan kan de eiser in vele gevallen inzage krijgen in het strafdossier en zal hij zijn burgerlijke vordering op de hierin vervatte feitelijke gegevens kunnen staven.

B. De kosten van de procedure

36. Ook de kosten van de procedure remmen het instellen van burgerlijke vorderingen als sanctie tegen milieuverontreiniging. De noodzaak een beroep op deskundigen te doen verhoogt immers het bedrag der gerechtskosten. Het risico bij verlies deze kosten te moeten betalen, naast de honoraria van de advocaat, zal velen ervan afschrikken zich tot de rechtbank te wenden. Inzake milieuverstoring is dit des te meer het geval omdat de *persoonlijke* schade waarvoor vergoeding kan gevorderd worden dikwijls niet zo heel groot is of meer uit hinder dan materiële schade bestaat.

Noch de rechtsbijstand, noch de kosteloze rechtspleging kunnen dit verhelpen. Wie binnen de inkomensgrenzen valt om hierop aanspraak te kunnen maken, kan zich normalerwijze niet de luxe veroorloven procedures te beginnen die hem meer zullen kosten dan opbrengen.

C. De duur van de procedure

36. Even remmend als de kosten en de bewijsmoeilijkheden kan de duur der procedures zijn. In milieuzaken kan het vorderen en doorvoeren van expertises en tegenexpertises tot heel veel tijdverlies aanleiding geven.

De procedures rond de verontreiniging van de Struisbeek geven ons een extreem voorbeeld. Een aantal gemeenten bij Antwerpen loosden hun rioolwater ongezuiverd in deze beek. Voor de eigenaar van het domein Cleydael, waardoor deze beek vloeide, bracht dit aanzienlijke hinder mee. Op 22 september 1932 werd in deze zaak voor het eerst gedagvaard (in kort geding)⁵⁵. Pas op 7 juli 1951 werden de betrokken gemeenten een eerste maal definitief tot schadevergoeding veroordeeld door het Hof van Beroep te Brus-

sel⁵⁶. Ondertussen had de Rechtbank te Antwerpen in 1937 over de zaak uitspraak gedaan⁵⁷, in 1939 had het Hof van Beroep te Brussel deskundigen benoemd en in 1950 had het Hof van Cassatie de voorziening in cassatie van de gemeenten afgewezen⁵⁸. De schadevergoeding die in 1951 werd toegekend voor de periode van 1932 tot 1951 bedroeg 600.000 fr. Daarmee was de zaak niet opgelost, want het rioolwater van de betrokken gemeenten vloeide onverminderd in de Struisbeek. Op 23 april 1959 kwam er in de zaak een nieuw vonnis van de rechtbank te Antwerpen⁵⁹. Het Hof van Beroep te Brussel kende op 13 mei 1963 een tweede maal een schadevergoeding toe (71.000 fr.)⁶⁰. Er is echter hoop: de gemeenten Wilrijk en Edegem plannen de oprichting van een collector met zuiveringsstation...!

Het proces van de Pepinières Vauvert tegen Ciments d'Obourg verliep niet veel beter. Vanaf 1930 leed de (sinds 1891 te Obourg gevestigde) plantenkwekerij van de familie Vauvert ernstige materiële schade ten gevolge van schadelijke uitlaatgassen verspreid door de bedrijven Fabelta en Ciments d'Obourg. Fabelta erkende haar verantwoordelijkheid en vergoedde de schade. Tegen Ciments d'Obourg moest echter geprocedeerd worden. Men begon in 1933. Bij een beslissing van 26 mei 1961, kende het Hof te Brussel een *voorlopige* schadevergoeding van 2.000.000 fr. toe en werden opnieuw deskundigen benoemd om de schade te ramen⁶¹. Dit is echter niet het einde: de laatste gepubliceerde beslissing in deze zaak is die waarbij het Hof van Cassatie de voorziening in cassatie van het cementbedrijf afwijst⁶². In 1963 was de plantenkwekerij reeds lang gedwongen geworden te verhuizen; de vordering ging nu mede over de vraag of Ciments d'Obourg de kosten van deze overplaatsing moest dragen of niet.

Afgezien van het feit dat de kosten verbonden aan soortgelijke lange procedures de financiële draagkracht van de meerderheid der rechtzoekenden te boven gaat, brengt de duur ervan mee dat onherroepelijke schade is aangericht vóór een vonnis komt.

In het kader van een aansprakelijkheidsvordering is het daarbij in de regel niet mogelijk in kort geding effectieve maatregelen te vorderen die de schade voorlopig kunnen beperken. De rechter in kort geding mag immers, ook al is de vereiste hoogdringendheid aanwezig, in principe geen beslissingen treffen die de grond van de zaak raken. Meestal zal men hier dan ook niet veel meer bereiken dan de benoeming van deskundigen. Alleen als de eiser tevens een onbetwistbare feitelijke van de verweerder kan aantonen, zal de

⁵⁶ *Ib.*

⁵⁷ Rb. Antwerpen, 26 maart 1937, *R.W.*, 1937-38, 205.

⁵⁸ Cass., 27 april 1950, *Pas.*, 1950, I, 539.

⁵⁹ Rb. Antwerpen, 23 april 1959, *J.T.*, 1960, 487.

⁶⁰ Hof Brussel, 13 mei 1963, *J.T.*, 1963, 695.

⁶¹ Hof Brussel, 26 mei 1961, *Ann. Not.*, 1961, 231 met noot J. HAULOT.

⁶² Cass., 21 februari 1963, *Pas.*, 1963, I, 687.

⁵⁵ Cf. Hof Brussel, 7 juli 1951, niet gepubliceerd (?).

rechter een bevel geven dat aan de schade een einde kan maken⁶³. Dit gebeurt dan echter op basis van andere principes dan die van het aansprakelijkheidsrecht. Wij gaan hier op deze vraag dan ook niet verder in.

III. Alternatieven

38. Onze conclusie uit het voorgaande is ongetwijfeld dat ons huidige aansprakelijkheidsrecht slechts tegen een vrij beperkt aantal vormen van milieuverontreiniging een effectieve sanctie kan opleveren. Bovendien wordt de feitelijke draagkracht ervan in sterke mate beperkt door de vele praktische moeilijkheden die onze gerechtelijke procedures meestal meebrengen.

Toch zijn wij er van overtuigd dat de mogelijkheden die het geldende aansprakelijkheidsrecht biedt om het leefmilieu te helpen beschermen nog niet ten volle zijn uitgeput. Vooral de tussenkomst van milieuverenigingen kan hier belangrijk zijn. Indien deze verenigingen over het nodige doorzettingsvermogen en de vereiste financiële middelen beschikken om in een aantal representatieve *test-cases* principiële stellingnamen af te dwingen van de rechter zal hun tussenkomst (ook al kunnen zij strikt gesproken meestal niet in eigen naam optreden), ongetwijfeld sterk bijdragen tot de ontwikkeling van een creatieve rechtspraak.

De lege ferenda betekent onze vrij pessimistische conclusie ook niet dat het aansprakelijkheidsrecht als juridische techniek onbruikbaar is om mede de bescherming van het leefmilieu te verzekeren. Een kritische studie van ons positieve recht evenals een rechtsvergelijkend onderzoek kunnen nuttige aanwijzingen verstrekken over de wijze waarop ons aansprakelijkheidsrecht zou kunnen aangepast worden om een effectief rechtsmiddel te vormen tegen de verstoring van ons leefmilieu.

Zoals wij reeds in het begin van deze uiteenzetting onderstreepten, is het aansprakelijkheidsrecht echter niet de enige tak van het burgerlijk recht die middelen kan opleveren tegen de verstoring van het leefmilieu. Voorstellen over de aanpassing, bij wettelijke maatregel, van ons burgerlijk recht in functie van de bescherming van ons leefmilieu, kunnen dan ook enkel gedaan worden na een onderzoek van de doelmatigheid van het zakenrecht en van de regelen in verband met de tussenkomst van de rechter in kort geding. Toch menen wij aan de hand van een paar rechtsvergelijkende gegevens hier reeds enkele algemene aanduidingen te kunnen geven over de wijze waarop de doelmatigheid van ons aansprakelijkheidsrecht zou kunnen versterkt worden.

⁶³ Cf. Kh. Brussel, Kort geding, 22 juli 1969, *Tijdschrift voor Aannemingsrecht*, 1969, 140; Rb. Oudenaarde, Kort geding, 19 mei 1969, *R.W.*, 1970-71, 1955, met noot G. MOENS.

⁶⁴ *Michigan Environmental Protection Act of 1970*, geciteerd in P. SAND, *Legal systems for environment protection: Japan, Sweden, United States*, FAO, 1972.

39. Zo kunnen de moeilijkheden die de vereiste van de aanwezigheid van persoonlijke schade meebrengt, worden opgevangen door een wettelijke erkenning van het belang dat een ieder heeft bij het behoud van een behoorlijk leefmilieu. De *Michigan Environmental Protection Act* van 1970⁶⁴ wijst in deze richting. Ook in onze eigen wetgeving is de figuur van de *actio popularis* trouwens geen volledige onbekende. De Wet van 12 augustus 1911 kent aan elke burger het recht toe een vordering in te stellen tegen de ondernemer van openbare werken of de exploitant van groeven of mijnen die nalaat blijvende bodemverstoringen door beplantingen opnieuw een natuurlijk uitzicht te geven⁶⁵. De idee van de invoering – onder duidelijk omschreven voorwaarden – van een *actio popularis* lijkt ons trouwens niet zo schrikwekkend als sommigen wel eens beweren⁶⁶. De mogelijkheid tot schadevergoeding veroordeeld te worden in geval van tergend en roekeloos geding evenals de kosten verbonden aan gerechtelijke betwistingen zullen de procedeerlust van de meesten wel afkoelen⁶⁷. Ook het toekennen aan bepaalde verenigingen van een grotere bevoegdheid om aansprakelijkheidsvorderingen in te stellen tegen handelingen die ingaan tegen het doel waarvoor zij werden opgericht of tegen de belangen van hun leden kan een oplossing bieden aan de beperking van de aansprakelijkheidsvordering tot de gevallen waarin een duidelijk persoonlijke schade kan bewezen worden.

De beperkingen die het schuldbegrip meebrengt zullen in de toekomst wellicht enigszins opgevangen worden door een groeiend besef bij onze rechters van het overwegend belang van de bescherming van het milieu. Ook kan (naar huidig Belgisch Recht) de vraag gesteld worden of de schending van het gelijk eigendomsrecht van de anderen op zichzelf niet als fout kon beschouwd worden, zonder dat men daardoor vervalt in een theorie die fout en schade gelijkstelt⁶⁸.

Een radicale oplossing bestaat erin bij wettelijke maatregel elke onverantwoorde milieuverstoring als onaanvaardbaar te karakteriseren. Ook op dit vlak kunnen wij naar de *Michigan Environmental Protection Act* verwijzen.

Het begrip "fout" kan natuurlijk volledig uitgeschaald worden door een bredere invoering van een risico-aansprakelijkheid. Dit is de richting die de Zweedse wetgever is opgegaan met de *Miljöskyddslag* van

⁶⁵ *Belgisch Staatsblad*, 19 augustus 1911.

⁶⁶ Zie bv. M. GOTZEN, "Eisers en verweerders in de vordering tot staking van onrechtmatige mededinging", nr. 3, in *Postgraduate Leergang Economisch en Financieel Recht 1972-73*, ter perse.

⁶⁷ Cf. Toelichting door Minister J. Destrée bij het "Wetsvoorstel tot behoud van de schoonheid der landschappen", *Parl. Doc.*, Kamer 1904-1905, p. 653 (nr. 243).

⁶⁸ J. DABIN, "Le devoir d'indemnisation en cas de troubles de voisinage", *R.C.J.B.*, 1960, 292; R.O. DALCQ, I, 644; vgl. W. VAN GERVEN, *op. cit.*, 624; anders: advocaat-generaal P. MAHAUX, Conclusie voor Cass., 6 april 1960, *R.C.J.B.*, 1960, 270.

1969⁶⁹. Wij wezen reeds op de belangrijke verschillen in sanctie welke dit meebrengt.

De bewijs- en andere moeilijkheden die voortvloeien uit de vereiste van het bestaan van een duidelijk causaal verband tussen schade en bestreden handeling zijn moeilijker uit te schakelen. Daar het nagestreefde doel er vooral in bestaat de slachtoffers te vergoeden, kan een collectivisering van de schade wel een oplossing bieden. In dit verband kan nuttig verwezen worden naar het Fonds Luchtverontreiniging dat werd opgericht door de Nederlandse Wet Luchtverontreiniging⁷⁰ en dat "aan een ieder die ten gevolge van boven Nederlands grondgebied optredende luchtverontreiniging schade heeft geleden, welke redelijkerwijs niet te zijnen laste behoort te blijven", een "naar billijkheid te bepalen schadevergoeding toekent", voor zover niet "uit anderen hoofde in een redelijke tegemoetkoming is of kan worden voorzien"⁷¹. Bijzonder belangrijk is hierbij dat de benadeelde "indien een vaststelling vooraf omtrent het ontbreken van de aan het slot van het eerste lid bedoelde mogelijkheid (tot bekomen van een redelijke tegemoetkoming) zou leiden tot een onredelijke vertraging of tot van belanghebbende niet te vergen kosten", mits hij de rechten cedeert die hij ter zake tegen derden kon hebben, zonder verwijl op schadevergoeding aanspraak kan maken⁷². Het belang van deze cessie bestaat er niet enkel in een snelle vergoeding van de schade te waarborgen. Zij schijnt tevens de mogelijkheid te openen dat het Fonds Luchtverontreiniging dat over meer financiële middelen en technische gegevens zal beschikken dan de gewone particulier de verontreinigers voor de burgerlijke rechtbank zal vervolgen en eventueel de staking kan vorderen van de verontreinigende handelingen.

De sanctie waartoe de aansprakelijkheidsvordering leidt kan gemakkelijk efficiënter gemaakt worden door de invoering van de dwangsom en door een bredere interpretatie van de bevoegdheid van de rechter in kort geding. De in de Verenigde Staten bekende figuur van de *Class action suit*⁷³ van haar kant, maakt mogelijk dat één of meerdere personen onder bepaalde voorwaarden in rechte optreden namens een groep eisers die zich in dezelfde situatie bevinden. Op deze manier kan degene die aan velen schade veroorzaakt, ertoe verplicht worden al zijn slachtoffers – of een groot deel ervan – te vergoeden. Veelal zal dit, onrechtstreeks, leiden tot de uitschakeling van de oorzaak van de schade: meestal zal het goedkoper zijn preventieve maatregelen te treffen dan de gehele schade te vergoeden.

Tot slot kunnen algemene maatregelen die de toe-

gang tot de rechtbanken vergemakkelijken (effectievere rechtsbijstand bv.) of de werking ervan verbeteren, ertoe bijdragen het aansprakelijkheidsrecht en het privaatrecht in het algemeen een belangrijke rol te laten spelen ook op het vlak van de milieubescherming. Merken wij in dit verband nog op dat, waar het erom gaat de aangerichte schade te vergoeden en niet een einde te maken aan de oorzaak ervan, permanente contractuele regelingen tot vergoeding van de aangerichte schade aan eiser en verweerder heel wat kosten en moeilijkheden kunnen besparen⁷⁴.

40. Wij wezen er reeds op dat de vraag of, en op welke manier, de effectiviteit van de burgerlijke middelen moet vergroot worden in functie van de bescherming van het leefmilieu, hier niet afdoende kan beantwoord worden. Enkel een vergelijkend doelmatigheidsonderzoek van de verschillende juridische technieken, waarbij rekening gehouden wordt met de sociale kosten en baten van de verschillende oplossingen, kan een doeltreffend antwoord mogelijk maken.

De rol die aan het privaatrecht wordt toegekend in functie van de bescherming van het milieu is trouwens ongetwijfeld mede afhankelijk van een aantal staatsrechtelijke gegevens, meer bepaald van de mogelijkheid voor de burgers om een beroep in te stellen tegen onaanvaardbare beslissingen van de administratie. Vooral impliceert de keuze van burgerrechtelijke middelen tegen de verontreiniging van het leefmilieu een antwoord op de vraag welke exclusieve macht men aan de administratie wil toekennen en welke inmenging van de rechter men wil aanvaarden. Ook al is het ongetwijfeld nodig de actiemiddelen waarover de administratie beschikt verder uit te bouwen, toch lijkt het, wat ons land betreft, wenselijk in elk geval de burgerrechtelijke middelen tegen de milieuverontreiniging te versterken. De inertie die de administratie inzake bescherming en beheer van het leefmilieu tot nu toe heeft aan de dag gelegd en de zeer nauwe banden tussen administratie en economische belangengroepen verantwoordende deze stellingname. De negatieve ervaringen in verband met de tenuitvoerlegging door de administratie en de burgemeesters van veroordelingen uitgesproken op grond van de wet op de ruimtelijke ordening zijn een duidelijke aanwijzing. Bovendien: de handhaving van een kwalitatief voldoening schenkend leefmilieu is niet enkel een zaak van algemeen belang, doch maakt tevens het persoonlijk belang van allen uit.

H. BOCKEN,
Assistent aan de Rijksuniversiteit
Gent,
Lector aan de Economische Hogeschool Limburg.

⁶⁹ Miljöskyddslag, 29 mei 1969, Engelse vertaling geciteerd in P. SAND, *op. cit.*, p. 37.

⁷⁰ Wet inzake de Luchtverontreiniging van 26 nov. 1970.

⁷¹ *Ib.*, art. 84, lid 1.

⁷² *Ib.*, art. 84, lid 2.

⁷³ *Federal Rules of Civil Procedure*, rule 23; cf. J. LANDAU and P. RHEINGOLD, *op. cit.*, p. 53, P. SAND.

⁷⁴ Over bepaalde contractuele regelingen die in Nederland van kracht zijn, zie bv. A.N. HELSLOOT, "De burger en zijn rechten", in *Het recht en de verontreiniging van het leefmilieu*, 1970, p. 6 en vlg.

DE TOEPASSING VAN HET TAALDECREET OP AKTEN VAN VENNOOTSCHAPPEN

Het Taaldecreet van 19 juli 1973 (*Staatsbl.*, 6 september 1973) regelt het taalgebruik voor de sociale betrekkingen tussen de werkgevers en werknemers en voor de wettelijk voorgeschreven akten en bescheiden van de ondernemingen. Het vormt tevens een reactie tegen de restrictieve interpretatie van art. 52 van het K.B. van 18 juli 1966 houdende coördinatie van de wetten op het gebruik van de talen in bestuurszaken (zie bijv. art. 4, § 3, en art. 5 van het Taaldecreet) en een reactie tegen de zwakke sanctie, neergelegd in art. 59 van voormeld K.B. Krachtens art. 10 van het Taaldecreet is de huidige sanctie de nietigheid *ex tunc*.

Art. 10, laatste lid, van het Taaldecreet breidt deze sanctie uit tot de akten en bescheiden van de ondernemingen, voorgeschreven bij wetten en reglementen, en van die bestemd voor het personeel, die reeds overeenkomstig art. 52, § 1, van voormeld K.B. in het Nederlands diende opgesteld te worden. Het betreft dus onder meer de oprichtingsakten of statuten van een vennootschap, de wijziging van de statuten, enz. (zie I. DE WEERDT, "Het taalgebruik in het bedrijfsleven nu", in de bundel *Recht in beweging*, Deurne-Antwerpen 1973, Deel I, blz. 389 e.v., met verwijzing naar de uitspraken van de Vaste Commissie voor Taaltoezicht).

Bij het opstellen van art. 10, laatste lid, van het decreet heeft men klaarblijkelijk geen rekening gehouden met de eerste E.E.G.-richtlijn van 9 maart 1968 en met de Wet van 6 maart 1973 (*Staatsbl.*, 23 juni 1973) die het vennootschapsrecht aanpaste aan deze richtlijn. *Meer bepaald rijst de vraag in welke mate art. 10 van het Taaldecreet in overeenstemming is met de artikelen 13ter, 13quater en 13quinquies van de vennootschapswet.* Het probleem spitst zich toe op de gronden tot en de gevolgen van de nietigverklaring.

1. Art. 13ter Ven.W. bepaalt limitatief vier gronden die de nietigverklaring van de N.V., de P.V.B.A. en de Comm. V. op aandelen kunnen meebrengen. De door het Taaldecreet ingevoerde grond van nietigheid (art. 10) is hiermede niet in strijd, aangezien de nietigheidsgrond valt onder art. 13ter, 1°, Ven.W. waarin bepaald is dat de nietigverklaring van voormelde vennootschappen kan uitgesproken worden, wanneer hun oprichtingsakte niet in authentieke vorm is opgemaakt. Een notariële oprichtingsakte, waarin inbreuk gemaakt wordt op het Taaldecreet is nietig (art. 10 Taaldecreet). Er is dus geen authentieke oprichtingsakte, zodat, krachtens art. 13ter, 1°, Ven.W., de nietigverklaring van de vennootschap kan gevorderd worden.

2. De moeilijkheid in verband met de krachtens het Taaldecreet nietige oprichtingsakten, is de combinatie van het regime van de nietigheid van de oprichtingsakte en het regime van nietigheid van de vennootschap. Er moet inderdaad een duidelijk onderscheid gemaakt worden tussen de nietigheid van de oprich-

tingsakte en de nietigheid van de vennootschap.

A. Dit onderscheid geldt vooreerst ter zake van de *materiële bevoegdheid van de rechtbanken*.

Wanneer in een oprichtingsakte inbreuk gemaakt is op het Taaldecreet, dan wordt, overeenkomstig artikel 10, 2e lid, van het Taaldecreet, de nietigverklaring van de oprichtingsakte gevorderd voor de arbeidsrechtbank. Daarna wordt, overeenkomstig art. 13ter Ven.W. voor de rechtbank van koophandel de nietigverklaring van de vennootschap gevorderd.

Art. 10, 1e lid, van het Taaldecreet schrijft de ambtshalve vaststelling van de nietigheid (van de akte) door "de rechter" voor. Niet alleen de arbeidsrechtbank (vergelijk met art. 10, 2e lid, van het Taaldecreet), maar bijv. ook de rechtbank van koophandel kan ambtshalve de nietigheid van de oprichtingsakte vaststellen. De rechtbank van koophandel kan vervolgens, op vordering van iedere belanghebbende, de nietigverklaring van de vennootschap uitspreken.

B. Hoe dient nu *het regime van de nietigheid van de oprichtingsakte gecombineerd te worden met het regime van nietigheid van de vennootschap*? Overeenkomstig art. 10 van het Taaldecreet werkt de nietigheid van de oprichtingsakte *ex tunc*; deze nietigheid kan nochtans geen nadeel berokkenen aan de werknemer en laat de rechten van derden onverminderd. Krachtens art. 13quater Ven.W. heeft de nietigheid van de vennootschap uitwerking te rekenen van de dag waarop ze is uitgesproken. Tegen derden kan zij echter maar worden ingeroepen vanaf de bekendmaking van de beslissing. Art. 13quinquies Ven.W. bepaalt dat de nietigheid van de vennootschap op zichzelf geen afbreuk doet aan de rechtsgeldigheid van de verbintenissen van de vennootschap of van die welke jegens haar zijn aangegaan.

Deze regimes stemmen dus overeen, behalve wat de gevolgtrekking *a contrario* uit art. 10, lid 5, van het Taaldecreet betreft. Krachtens art. 13quinquies Ven.W. blijven alle verbintenissen aangegaan jegens of door de nietigverklarde vennootschap geldig, maar overeenkomstig art. 10, 5e lid, van het Taaldecreet mag een nietige oprichtingsakte wel nadeel berokkenen aan de werkgever.

Zou een vennootschap, die nietigverklaard werd omdat in haar oprichtingsakte inbreuk werd gemaakt op het Taaldecreet, bijv. de volstorting van de toegezegde inbreng kunnen vorderen? Art. 13quinquies Ven.W. kent aan de nietigheid van een vennootschap de gevolgen van een ontbinding toe. Hieruit volgt dat de door een vereffenaar aangesproken vennoot de vereiste volstorting van de toegezegde inbreng niet kan weigeren op grond van de nietigheid van de oprichtingsovereenkomst waaruit zijn verbintenis is ontstaan, zelfs niet indien haar nietigheid is uitgesproken op grond van strijdigheid met de openbare orde of de

goede zeden. Er wordt geen nakoming gevorderd ten behoeve van de tegenpartij in de overeenkomst die bij onderstelling strijdig is met de openbare orde, maar ten behoeve van de schuldeisers van de nietige vennootschap. Blijkens artikel 183 Ven.W. en artikel 12, lid 5, van de E.E.G.-richtlijn kan volstorting immers slechts gevorderd worden voor zover zulks vereist is om de jegens de schuldeisers aangegane verbintenissen na te komen (J. RONSE, *De vennootschapswetgeving 1973, Commentaar van de Wet van 6 maart 1973 tot aanpassing aan de eerste E.E.G.-richtlijn van 9 maart 1968*, Gent-Leuven 1973, nr. 219). De vennoten zouden zich tevergeefs beroepen op het Taaldecreet om hun toegezegde inbreng niet te moeten volstorten, want art. 10, lid 5, van het Taaldecreet wil de rechten van derden geëerbiedigd zien.

Voor het geval dat zich toch een conflict voordoet tussen het Taaldecreet en de aanpassingswet, zal het Taaldecreet primeren: *lex posterior derogat priori*. Het feit dat de aanpassingswet genomen is ter uitvoering van de eerste E.E.G.-richtlijn doet hiervan niets af, daar deze richtlijn, behoudens een uitzondering, geen directe werking heeft (J. RONSE, *a.w.*, nr. 6).

C. Ook in verband met de verjaring rijst er een probleem. Art. 194 Ven.W. bepaalt dat in de gevallen van art. 13ter, 1° en 2° Ven.W., de nietigverklaring van de vennootschap moet gevorderd worden binnen vijf jaar te rekenen vanaf de bekendmaking van de oprichtingsakte, wanneer het contract gedurende ten minste vijf jaar werd uitgevoerd. Artikel 16 van het Taaldecreet houdt in dat de publieke rechtsvordering wegens overtreding van bepalingen van dit decreet, verjaart na verloop van één jaar na het feit waaruit de vordering is ontstaan. De burgerlijke vorderingen, ook de vorderingen in verband met de nietigheid, verjaren, overeenkomstig art. 26 van de voorbereidende titel van het Wetboek van Strafvordering, na vijf jaar (R. BLANPAIN, "Het taalgebruik voor de arbeidsverhoudingen", Leuven 25 september 1973, niet gepubliceerd). Opgemerkt dient te worden dat de inbreuk op het Taaldecreet een voortdurend misdrijf uitmaakt: slechts de vervanging van het nietige stuk door een akte die in overeenstemming is met het Taaldecreet, zal de verjaring doen lopen (R. BLANPAIN, *a.w.*).

De combinatie van deze bepalingen leidt tot de volgende conclusie: de verjaring van de vordering tot nietigverklaring van de oprichtingsakte wordt beheerst door art. 16 van het Taaldecreet, *juncto* art. 26 van de voorbereidende titel W.Strafv. De nietigverklaring van de vennootschap moet gevorderd worden binnen vijf jaar na de bekendmaking van de oprichtingsakte. Na verloop van deze termijn van vijf jaar zal de nietigverklaring van de oprichtingsakte wegens strijdigheid met het Taaldecreet, de nietigverklaring van de vennootschap niet meer kunnen veroorzaken.

3. De *statutenwijzigingen* die inbreuk maken op het Taaldecreet zijn nietig (art. 10 Taaldecreet). Deze nietigheid moet door de rechter uitgesproken worden

en desnoods ambtshalve door hem vastgesteld worden, daar de nietigheidsgrond de openbare orde betreft.

Wanneer het regime van nietigheid, omschreven in art. 10 van het Taaldecreet, in conflict komt met het regime van nietigheid van artikel 13*quater* Ven.W. (zie artt. 11*bis* en 13*quater*, § 3, Ven.W.), dan primeert het Taaldecreet als latere wet het vennootschapsrecht, en in het bijzonder de aanpassingswet van 6 maart 1973). Deze statutenwijzigingen zijn dus in principe nietig *ex tunc*.

4. De sanctie van het Taaldecreet (art. 10), onverminderd de sancties van het vennootschapsrecht (art. 12, § 4, *juncto* art. 10, § 4, Ven.W.) en de sancties van het gemeen recht, geldt voor *alle akten en bescheiden voorgeschreven bij de wetten of de reglementen*: zie voor het toepassingsgebied art. 52 K.B. van 18 juli 1966 (J. BAUGNIET, "La loi du 2 août 1963 sur l'emploi des langues en matières administrative et le notariat", *R.P.N.*, 1965, 145 e.v.; I. DE WEERDT, *Het taalgebruik in het bedrijfsleven*, Antwerpen, 1966, nr. 34) en de artt. 1 en 5 van het Taaldecreet (I. DE WEERDT, "Het decreet van 19 juli 1973 op het taalgebruik in het bedrijfsleven", *R.W.* 1973-74, 461 e.v.).

5. Het decreet heeft dus verregaande gevolgen voor het vennootschapsrecht. Ter zake van de hierboven onderzochte materie, leidt het decreet tot een gekunsteld systeem, indien men tenminste mag veronderstellen dat het decreet zo veel als mogelijk de bepalingen van de aanpassingswet heeft willen in acht nemen.

Deze moeilijkheden met de eruit voortvloeiende bezwaren tegen het decreet, zijn niet voldoende om het decreet af te schaffen. In de eerste plaats omdat de *ratio legis* van het decreet zeer verheven is, en vervolgens ook omdat niets zeldzamer is dan een volmaakte wettekst (zie het advies van de eerste advocaat-generaal P. LECLERCQ voor Cass., 9 februari 1925, *Pas.*, 1925, I, 135). Een aanpassing van het decreet ware wenselijk zonder noodzakelijk te zijn: ook een decreet kan duidelijker worden door rechterlijke interpretaties. Een eventuele wijziging van het decreet kan bestaan in het invoeren van een art. 10*bis* waarin de sancties worden uitgestippeld voor de "akten en bescheiden" en waarbij dan rekening gehouden wordt met de aanpassingswet van 6 maart 1973.

Inmiddels heeft het decreet volle uitwerking. Gehoopt mag worden dat de inbreuken zeldzaam zullen zijn wegens de verantwoordelijkheidszin van de betrokkenen en wegens de preventieve controle door o.m. de notaris, de griffie enz. Ook de notaris zal een bijzondere aandacht schenken aan het decreet opdat de door hem verleden akte geldig zou zijn. De notaris moet nog voorzichtiger zijn dan vroeger, omdat de verzwaring van de sancties een verhoogde professionele aansprakelijkheid met zich meebrengt.

CARL DE BUSSCHERE
Licentiaat in de Rechten

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER—12 SEPTEMBER 1973

Voorzitter : de h. Wauters

Raadsheer-verslaggever : de h. Gerniers

Eerste advocaat-generaal : de h. P. Mahaux

Advocaat : Mr. A. Houtekier

Arbeidsovereenkomst werklieden—Beding van proeftijd—Niet-uitvoering van de overeenkomst door de werknemer—Vordering van de werkgever tot betaling van contractbreukvergoeding.

Eiseres vorderde een contractbreukvergoeding van een werkmans met wie zij een "contract op proef" had gesloten, maar die van het begin af niet kwam werken.

Geen enkele wetsbepaling of rechtsprincipe laat toe bij een arbeidsovereenkomst met beding van proeftijd af te wijken van de regels betreffende de eenzijdige beëindiging zonder dringende reden.

De wet wordt geschonden door het vonnis dat de vordering van eiseres afwijst op grond dat het hier niet gaat om een verbintenis waarop, bij niet-uitvoering ervan, de door de wet op de arbeidsovereenkomst bepaalde forfaitaire vergoedingen toepasselijk zijn, maar om een verbintenis om iets te doen die, in geval van niet-nakoming ervan, overeenkomstig het gemene recht, in schadevergoeding opgelost wordt, en dat eiseres haar schade niet bewijst.

Rexall Belgium Tupperware t/ De Backer

Gelet op het bestreden vonnis, op 5 maart 1971 in laatste aanleg gewezen door de Arbeidsrechtbank te Den dermonde, afdeling Aalst ;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 1, 5, 5ter, 7, 11, 16, 22, 24 van de wet van 10 maart 1900 op de arbeidsovereenkomst, zoals gewijzigd door de wetten van 4 maart 1954 en 21 november 1969, 1101, 1126, 1134, 1146, 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat, na vastgesteld te hebben dat de vordering strekt tot de veroordeling van verweerster tot betaling van 2.489 frank, dit is één week loon, als contractbreukvergoeding, bedrag te vermeerderen met de gerechtelijke interesten en de kosten, de vordering van eiseres gebaseerd is op het feit dat verweerster op 6 januari 1971 een contract op proef sloot, ingaande op 11 januari 1971 om te eindigen op 23 januari 1971, verweerster evenmin op 11 januari 1971 als op de volgende dagen op het werk verscheen, zonder dat zij voor deze afwezigheid enige wettige of ernstige reden had laten gelden en verweerster niet ontkent een contract op proef te hebben gesloten en deze overeenkomst niet te zijn nagekomen, het vonnis de vordering van eiseres ongegrond verklaart om de redenen dat : met het bedingen van een proeftijd niet wordt bedoeld een arbeidsovereenkomst voor de duur van de proeftijd aan te gaan, maar voornamelijk de partijen in staat te stellen na te gaan of een arbeidsverhouding hen gelegen is ; de proeftijd essentieel gericht is op

de arbeidsovereenkomst waarbij hij bedongen is en essentieel een periode is tijdens welke de werkmans geen aanspraak kan maken op de bescherming inzake stabiliteit van de betrekking welke hij aan de arbeidsovereenkomst ontleent, daar na de eerste zeven dagen de tussen de partijen bestaande overeenkomst eenzijdig kan worden verbroken, zonder dat de partijen verplicht zijn hiervoor de normale regels inzake eenzijdige beëindiging in acht te nemen of de wederzijdse instemming te bekomen ; men ten deze te doen heeft met een verbintenis om iets te doen ; iedere verbintenis om iets te doen opgelost wordt in schadevergoeding, ingeval de schuldenaar de verbintenis niet nakomt (artikel 1142 van het Burgerlijk Wetboek) ; inzake arbeidsovereenkomsten deze schadevergoeding forfaitair wordt vastgesteld, wat niet het geval is inzake de proeftijd ; waar de arbeidsovereenkomst afwijkt van het algemeen principe van artikel 1146 van het Burgerlijk Wetboek, dit principe wél van toepassing is inzake de proeftijd ; krachtens artikel 1146 en volgende van het Burgerlijk Wetboek vereist is : 1) dat de niet-nakoming van de verbintenis te wijten is aan de schuldenaar, veroorzaakt door een schuld of nalatigheid waarvoor hij aansprakelijk was ; 2) dat er werkelijk schade is ; dat ten deze de niet-nakoming van de verbintenis te wijten is aan de verwerende partij ; dat eiseres echter haar schade niet bewijst,

terwijl 1) verweerster zich door het contract in kwestie verbonden heeft te arbeiden onder het gezag, het bestuur en het toezicht van eiseres tegen een loon van 57,89 frank per uur en de partijen derhalve een arbeidscontract gesloten hebben ; het bijkomstig beding van proeftijd de aard van dit contract hoegenaamd niet gewijzigd heeft ; noch het feit dat de partijen alsdan na gaan of een arbeidsverhouding hen gelegen is, noch het feit dat verweerster nog niet rekenen kan op de stabiliteit van haar werk de aard van dit contract veranderen ; derhalve dit met proefbeding gesloten arbeidscontract volledig onder toepassing valt van de wetgeving op de arbeidsovereenkomst (schending van de artikelen 1, 5, 5ter, 7, 11 van de wet van 10 maart 1900, 1134, 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek, 2) elk arbeidscontract van bepaalde of onbepaalde duur, met of zonder proefbeding, aanleiding geeft tot het ontstaan, voor de werknemer, van een verbintenis om te doen en de motieven waar het vonnis de verbintenis om te doen, voortspruitend uit het met proefbeding gesloten arbeidscontract, in acht neemt om tot zogenaamde niet-toepassing van de wetgeving op de arbeidsovereenkomst te besluiten, duister, dubbelzinnig en tegenstrijdig zijn en de beslissing geenszins rechtvaardigen (schending van de artikelen 1, 5, 5ter, 7, 11 van de wet van 10 maart 1900, 1101, 1126 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet) ; 3) het door partijen met beding van proeftijd van zeven dagen gesloten arbeidscontract onder de volledige toepassing valt van de wetgeving op het arbeidscontract en, daar verweerster haar verbintenis om te werken vanaf de eerste dag niet heeft nageleefd en evenmin het contract wegens dringende reden heeft verbroken, eiseres gerechtigd is de forfaitaire schadevergoeding te vorderen gelijk aan één week loon (schending van

de artikelen 1, 5, 5ter, 16, 22, 24 van de wet van 10 maart 1900 en 1146 van het Burgerlijk Wetboek):

Overwegende dat het vonnis vaststelt dat verweerster op 6 januari 1971 een "contract op proef" met eiseres sloot, ingaande op 11 januari 1971 om op 23 januari 1971 te eindigen en op het werk niet verscheen, zonder dat zij enige wettige of ernstige reden voor deze afwezigheid had doen gelden;

Overwegende dat artikel 5ter, § 4, van de wet van 10 maart 1900 op de arbeidsovereenkomst, ingevoegd door artikel 4 van de wet van 21 november 1969 tot wijziging van de wetgeving betreffende de arbeidsovereenkomsten, bepaalt: "Wanneer de proeftijd zeven dagen is, kan de arbeidsovereenkomst gedurende die periode zonder dringende reden niet eenzijdig beëindigd worden. Wanneer de proeftijd meer dan zeven dagen is, geldt die bepaling alleen voor de eerste zeven dagen (...)".

Dat artikel 24 van voormelde wet van 10 maart 1900, vervangen door artikel 15 van gezegde wet van 21 november 1969, bepaalt: "Wanneer de arbeidsovereenkomst voor een bepaalde tijd of voor een bepaald werk wordt aangegaan, geeft de eenzijdige beëindiging ervan zonder dringende reden vóór het verstrijken van de termijn, aan de benadeelde partij, recht op een vergoeding gelijk aan het bedrag van het loon dat verschuldigd zou zijn tot het bereiken van die termijn";

Overwegende dat geen enkele wetsbepaling noch rechtsprincipe toelaten van deze regels af te wijken inzake arbeidsovereenkomst met beding van proeftijd;

Overwegende dat het verslag op 21 mei 1969 uitgebracht namens de commissie voor de tewerkstelling en de arbeid van de Kamer van Volksvertegenwoordigers trouwens preciseert dat de bepalingen omtrent de proeftijd dienen gesitueerd te worden in het geheel van de arbeidswetgeving en, meer bepaald, in het geheel van de wetgeving op de arbeidsovereenkomst, en dat, behalve de door de wet bepaalde uitzonderingen, de wettelijke bepalingen betreffende de arbeidsovereenkomsten gedurende de proeftijd volledig van toepassing zullen zijn;

Overwegende dat derhalve, door de vordering van eiseres strekkende tot contractbreukvergoeding af te wijzen, om de redenen dat het hier niet gaat om een verbintenis waarop, bij niet-uitvoering ervan, de door de wet op de arbeidsovereenkomst bepaalde forfaitaire vergoedingen toepasselijk zijn, maar om een verbintenis om iets te doen die, in geval van niet-nakoming ervan, overeenkomstig het gemeen recht, in schadevergoeding opgelost wordt, en dat eiseres haar schade niet bewijst, het vonnis de in het middel aangehaalde wetsbepalingen schendt;

Dat het middel gegrond is;

Om die redenen,

Vernietigt het bestreden vonnis;

Beveelt dat van dit arrest melding zal gemaakt worden op de kant van de vernietigde beslissing;

Houdt de kosten aan opdat hierover door de feitenrechter zou worden beslist;

Verwijst de zaak naar de Arbeidsrechtbank te Gent.

NOOT—Een zelfde beslissing van de Arbeidsrechtbank te Dendermonde (5 maart 1971) als het door bovenstaand arrest vernietigd vonnis, werd gepubliceerd in *R.W.* 1971-72, 484 (Rexall Belgium Tupperware t/ De Bisschop).

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER—28 SEPTEMBER 1973

Voorzitter: Ridder Rutsaert

Raadsheer-verslaggever: de h. de Vreese

Advocaat-generaal: de h. Dumon

Advocaten: Mrs. H. De Bruyn en J. Dasse

Nakoming van verbintenissen—Artt. 1236 en 1237 B.W.—Wettig belang van de schuldeiser om betaling door een derde-niet-belanghebbende te weigeren.

Een verzekeringsmaatschappij verzette zich tegen de betaling van een premie van een verzekerde door haar vroegere makelaar, op grond dat zij hem haar vertrouwen ontnomen had en zulke betaling haar verzekerden kon doen geloven, dat de makelaar nog gemandateerd was om de door de verzekerden verschuldigde premies te ontvangen. De makelaar beweert, dat de schuldeiser de betaling door een niet-belanghebbende derde slechts mag weigeren in een enkel, limitatief bepaald geval, te weten als hij er belang bij heeft dat de verbintenis door de schuldenaar zelf voldaan wordt.

Hoewel de schuldeiser de betaling door een derde die in eigen naam doch tot kwijting van de schuldenaar handelt, niet naar goeddunken kan weigeren, is zijn verplichting om betaling door een derde te aanvaarden niet absoluut; hij heeft het recht zulke betaling te weigeren, indien hij een wettige reden heeft om er zich tegen te verzetten.

Bij toepassing van art. 1237 B.W. heeft de schuldeiser het recht te weigeren dat de verbintenis door een derde wordt voldaan, niet alleen wanneer de schuldenaar iets dient te doen, maar ook wanneer de verbintenis een verplichting iets te geven betreft.

Om zich tegen een betaling door een derde te verzetten mag de schuldeiser zich niet slechts beroepen op een wettig belang dat van die aard is dat het aan de verbintenis inherent is en waaruit blijkt dat de verbintenis door de schuldenaar zelf moet worden voldaan, maar ook op een wettig belang dat hij erbij heeft de betaling niet te laten gebeuren, ter ontlasting van de schuldenaar, door een bepaalde derde die wenst te betalen.

Steenbruggen en P.V.B.A. J. Verdyck & Co
t/ N.V. Union et Phénix espagnol

Gelet op het bestreden vonnis op 10 maart 1972 in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van eerste aanleg te Antwerpen;

Over het derde middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 1234, 1236, 1237 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het vonnis weigert het door eiseres gedaan aanbod van gerede betaling, met consignatie, goed en van waarde te verklaren, vervolgens haar eis tot tussenkomst ongegrond en de hoofdvordering ontvankelijk en gegrond verklaart, en op deze hoofdvordering eiser veroordeelt om aan verweerster 4.706 frank te betalen met bovendien de gerechtelijke interesten en de kosten, op de gronden dat, nu artikel 1237 luidt: "Een verbintenis om iets te doen kan door een derde niet voldaan worden tegen de zin van de schuldeiser wanneer deze laatste er

belang bij heeft dat zij door de schuldenaar zelf volbracht wordt", het hier bedoeld belang een zuiver feitelijke kwestie is en geen gequalificeerd belang, dat artikel 1237 weliswaar spreekt van de verbintenis "om iets te doen" alleen, en niet van de verbintenis om iets te geven of te betalen, maar dat algemeen aanvaard wordt dat slechts het "quod plerumque fit" vermeld is, dat artikel 1237 een algemene draagwijdte heeft en voor de schuldeiser het recht opent de door een derde verrichte betaling te weigeren wanneer hij zich kan beroepen op het wettig belang dat hij erbij heeft dat de schuld niet onder deze voorwaarden wordt voldaan, dat ten deze verweerster er het grootste belang bij heeft ieder aanbod van gerede betaling, door eiseres op grond van artikel 1236 van het Burgerlijk Wetboek gedaan, te weigeren, daar dergelijke betalingen het eiseres mogelijk zouden maken aan de verzekerden te doen geloven dat zij door verweerster gemandateerd is om de premies te ontvangen, en dat het door voormeld artikel 1236 aan de belangloze derde toegekende recht ingekort wordt door artikel 1237 waarvan verweerster zeker gebruik mocht maken, gezien haar groot belang erbij de premies niet door tussenkomst van de makelaar, aan wie zij haar vertrouwen had ontnomen, te ontvangen,

terwijl de betaling, regelmatig gedaan door een daarbij wel of geen belang hebbende derde, in de bij artikel 1236 van het Burgerlijk Wetboek bepaalde voorwaarden, de verbintenis doet tenietgaan en de schuldenaar bevrijdt, daar de schuldeiser ertoe gehouden is zulke betaling te ontvangen en ze niet mag weigeren naar goeddunken, en, zo artikel 1237 van het Burgerlijk Wetboek, hoewel het slechts spreekt van de verbintenis "om iets te doen", insgelijks toepassing kan krijgen wanneer het gaat om een andere verbintenis, zoals de verbintenis om iets te geven of te betalen, zulks evenwel alleen kan geschieden in het enkele, limitatief bepaalde geval wanneer de schuldeiser er belang bij heeft dat de verbintenis "door de schuldenaar zelf voldaan wordt", zodanig dat een zelfs wettig belang, buiten het belang dat de schuldenaar zelf de verbintenis voldoet, niet volstaat om de schuldeiser in staat te stellen een betaling, regelmatig gedaan door een overeenkomstig bovenvermeld artikel 1236 handelende derde, te weigeren, en, door de beslissing te steunen op de gronden en overwegingen die het laat gelden en die betrekking hebben, niet op de aard van de verbintenis noch op het belang dat de schuldeiser erbij heeft dat de verbintenis "door de schuldenaar zelf" zou worden voldaan, doch slechts op de persoon van de derde en op het belang dat de schuldeiser, om persoonlijk voor die derde geldende redenen, erbij zou hebben gehad van die derde geen betaling te ontvangen, het vonnis de toepassing welke het van artikel 1237 van het Burgerlijk Wetboek maakt niet wettelijk rechtvaardigt, en aldus de voormelde artikelen van het Burgerlijk Wetboek en artikel 97 van de Grondwet schendt :

Overwegende dat, indien krachtens artikel 1236 van het Burgerlijk Wetboek een verbintenis kan voldaan worden door een derde die, zoals ten deze, in eigen naam doch tot kwijting van de schuldenaar handelt, en indien de schuldeiser zulke betaling niet naar goeddunken mag weigeren, de verplichting van de schuldeiser om betaling door een derde te aanvaarden nochtans niet absoluut is ;

Dat de schuldeiser het recht heeft de betaling door een

derde te weigeren, indien hij een wettige reden heeft om zich tegen zulke betaling te verzetten ;

Overwegende dat, bij toepassing van artikel 1237 van het Burgerlijk Wetboek, de schuldeiser het recht heeft te weigeren dat de verbintenis door een derde zou worden voldaan, niet alleen wanneer de schuldenaar iets dient te doen, maar ook wanneer de verbintenis een verplichting iets te geven betreft ;

Overwegende dat de schuldeiser, om zich tegen een betaling door een derde te verzetten, niet slechts een wettig belang mag invoeren dat van die aard is dat het aan de verbintenis inherent is en waaruit blijkt dat de verbintenis door de schuldenaar zelf moet worden voldaan, maar ook een wettig belang dat hij erbij heeft de betaling niet te laten gebeuren, ter ontlasting van de schuldenaar, door een bepaalde derde die wenst te betalen ;

Overwegende dat het vonnis vaststelt dat de betaling, door eiseres, van de schuld van eiser, aan de verzekerden van verweerster kon doen geloven dat eiseres nog door verweerster gemandateerd was om de door haar verzekerden verschuldigde verzekeringspremies te ontvangen, en dat, nu verweerster aan eiseres, die vroeger haar makelaar was geweest, haar vertrouwen had ontnomen, zij er groot belang bij had zich tegen de betaling, door eiseres, van de door eiser verschuldigde premie te verzetten ;

Dat het vonnis uit die vaststellingen wettelijk heeft afgeleid dat verweerster gerechtigd was zich tegen de betaling, door eiseres, van de schuld van eiser te verzetten en het door eiseres gedane aanbod van gerede betaling te weigeren en dat eiser derhalve persoonlijk tot de betaling van de schuld diende te worden veroordeeld ;

Overwegende dat het middel niet aantoonbaar is waardoor artikel 97 van de Grondwet zou zijn geschonden ;

Dat het middel niet kan worden aangenomen ;
(...)

NOOT—Zie DE PAGE, III, nrs. 406, B, 2°, en 408. Art. 6.1.6.4. van het Nederlands Ontwerp-B.W. luidt : "Een verbintenis kan door een ander dan de schuldenaar worden nagekomen, tenzij uit haar inhoud of strekking het tegendeel voortvloeit". De strekking hiervan is dat het belang van beide partijen — dus ook van de schuldenaar — in aanmerking kan worden genomen. Zie daarover *Ontwerp voor een nieuw Burgerlijk Wetboek. Toelichting*, derde gedeelte (boek 6), blz. 508.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER—30 OKTOBER 1973

Voorzitter : de h. Wauters
Raadsheer-verslaggever : de h. Naulaerts
Advocaat-generaal : de h. Lenaerts
Advocaat : Mr. J. Fally

Alcohol—Inbreuk op art. 2 van de Wet van 29 augustus 1919—Niet-opzettelijk misdrijf—Bewijslast.

In de artikelen 2 en 14 van de Wet van 29 augustus 1919 op het regime van de alcohol, die ten laste van de exploitanten van slijterijen van ter plaatse te verbruiken dranken het in bezit houden van geestrijke dranken in de bij art. 2 omschreven plaatsen strafbaar stellen, gaat het om een niet-opzettelijk misdrijf, waarvan de wet het enkel materieel feit bestraft.

Uit de materialiteit van het feit — die door de vervolgende partij dient bewezen te worden — leidt de wet het vermoeden van de fout van de beklaagde af; indien deze een omstandigheid aanvoert die zijn fout uitsluit, behoort het hem het wettelijk vermoeden om te werpen.

Belgische Staat t/ Holvoet

Gelet op het bestreden arrest, op 15 maart 1973 door het Hof van Beroep te Gent gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 2 en 14, inzonderheid paragraaf 1 (Besluitwet van 14 november 1939, artikel 2), van de Wet van 29 augustus 1919 op het regime van de alcohol, en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest, om verweerder vrij te spreken die uit hoofde van inbreuk op artikel 2 van de Wet van 29 augustus 1919 vervolgd werd, erop wijst, "dat de beklaagde de feiten niet bekend heeft wanneer hij zich er voor verantwoordelijk verklaarde; ... dat het niet bewezen is dat hij wist dat verboden geestrijke dranken in zijn slijterij voorhanden waren en hij dus met kennis van zaken ervan in het bezit was",

terwijl, daar het in zijn bezit hebben, in zijn inrichting van geestrijke dranken door een slijter van ter plaatse te verbruiken dranken een niet-intentioneel misdrijf is, de aanwezigheid van zulke dranken in de inrichting een wettelijk vermoeden ervan uitmaakt dat die aanwezigheid aan de slijter gekend was en door hem gewild, en dit vermoeden slechts bezwijkt voor het tegenbewijs of de waarschijnlijkheid van een grond van rechtvaardiging (schending van de artikelen 2 en 14, paragraaf 1 (Besluitwet van 14 november 1939, artikel 2), van de Wet van 28 augustus 1919),

en terwijl, door te zeggen "dat het niet bewezen is...", de rechter in het onzekere laat of eiser het bewijs niet geleverd heeft dat verweerder kennis heeft gehad van de aanwezigheid van de verboden geestrijke dranken in zijn slijterij, of het tegenbewijs door verweerder is bijgebracht, dan wel of hetzij het tegenbewijs, hetzij de waarschijnlijkheid van een grond van rechtvaardiging blijkt uit het op de terechtzitting gedane onderzoek, waaruit volgt dat het arrest niet regelmatig met redenen omkleed is (schending van artikel 97 van de Grondwet en, voor zoveel als nodig, van de artikelen 2 en 14, paragraaf 1 (Besluitwet van 14 november 1939, artikel 2), van de Wet van 28 augustus 1919):

Overwegende dat de artikelen 2 en 14 van de Wet van 29 augustus 1919 op het regime van de alcohol, ten laste van de exploitanten van slijterijen van ter plaatse te verbruiken dranken in de bij artikel 2 omschreven plaatsen strafbaar stellen; dat het om een niet opzettelijk misdrijf gaat, waarvan de wet het enkel materieel feit bestraft;

Overwegende dat, ten aanzien van die misdrijven, de vervolgende partij de materialiteit dient te bewijzen van het ten laste van een slijter van ter plaatse te verbruiken dranken gelegde feit; dat de wet, wanneer dit bewijs bijgebracht is, uit de materialiteit van het feit het vermoeden van de fout van de beklaagde afleidt;

Overwegende dat, zo de beklaagde een omstandigheid inroept, die zijn fout uitsluit, het hem behoort het wettelijk vermoeden om te werpen;

Overwegende dat het bestreden arrest niet vaststelt dat verweerder de in de dagvaarding vermelde geestrijke

dranken in een plaats toegankelijk voor het publiek niet voorhanden heeft gehad;

Overwegende dat de enkele motivering "dat het niet bewezen is dat hij (verweerder) wist dat verboden geestrijke dranken in zijn slijterij voorhanden waren en hij dus niet met kennis van zaken ervan in het bezit was" het niet mogelijk maakt na te gaan of het hof van beroep van oordeel is dat de vervolgende partij het bewijs dient te leveren dat de aanwezigheid van bedoelde dranken door verweerder gekend en gewild was, en dat zij dit bewijs niet bijgebracht heeft, dan wel of het aanneemt dat verweerder het wettelijk vermoeden heeft omgeworpen door het bewijs bij te brengen van een omstandigheid die zijn fout uitsluit;

Dat het middel gegrond is;

Om die redenen,

Vernietigt het bestreden arrest;

Beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de vernietigde beslissing;

Veroordeelt verweerder in de kosten;

Verwijst de zaak naar het Hof van Beroep te Brussel.

HOF VAN BEROEP TE GENT

9e KAMER—4 JANUARI 1973

Voorzitter : de h. Beeckman

Raadsheren : de hh. Soetaert en Lamiroy

Advocaten : Mrs. B. Humblet loco M. Grégoire en E. Vertriest

Bevoegdheid—Ratione loci—Plaats waar de erfenis is opge gevallen—Woonplaats zoals bepaald in de artt. 102-110 B.W.—Civielrechtelijke woonplaats—Begrip.

In art. 36 van het Gerechtelijk Wetboek wordt gedefinieerd wat in dit wetboek onder woonplaats moet worden verstaan, maar de rechterlijke bevoegdheid ten aanzien van vorderingen tussen legatarissen en erfgenamen wordt in art. 627 Ger.W. niet bepaald naar de woonplaats van de erflater, maar naar de plaats waar de erfenis is opge gevallen. Daar de plaats waar de erfenis is opge gevallen, krachtens art. 110 B.W. bepaald wordt door de woonplaats, vindt het begrip woonplaats uit art. 102 e.v. B.W. ter zake toepassing.

De civielrechtelijke woonplaats wordt niet bewezen door de inschrijving op de bevolkingsregisters alleen; ze moet blijken door concrete omstandigheden, die aanneemelijk maken dat de betrokken persoon op een bepaalde plaats meestal verblijft en van daaruit tevens zijn belangen behartigt, d.w.z. blijkt heeft gegeven van de bedoeling aldaar zijn hoofdverblijf te hebben, zich aldaar te vestigen, afgezien van de vraag of hij aan zijn administratieve verplichting tot inschrijving aldaar voldaan heeft.

De Waay t/ Robyns de Leeu

Gezien de stukken, inzonderheid het vonnis gewezen door de rechtbank van eerste aanleg te Brugge, eerste kamer, op 14 december 1971, waarvan de oorspronkelijke

verweerder tijdig en regelmatig in hoger beroep is gekomen ;

Overwegende dat de oorspronkelijke vordering strekt tot afgifte van een bijzonder legaat, bij eigenhandig testament gemaakt door wijlen Albert De Waay, overleden te Blankenberge op 7 september 1970 ; dat appellant de vordering beantwoordt met een exceptie van onbevoegdheid en met de verklaring dat hij het geschrift van de erf-later, zijn vader, in het testament niet herkent ;

Overwegende dat het hof alsnog alleen op de exceptie van onbevoegdheid moet beslissen ;

Overwegende dat de oorspronkelijke eiser de verwij-zing naar de arrondissementsrechtbank niet heeft ge-vraagd, zodat de eerste rechter zijn bevoegdheid zelf kon onderzoeken ;

Overwegende dat de erflater overleden is te Blanken-berge, doch in 1970 en reeds in 1969 meestal verbleef te Knokke-Heist (Duinbergen), terwijl hij nochtans inge-schreven bleef in de bevolkingsregisters van de gemeente Etterbeek ; dat, volgens appellant, alleen de laatstgenoem-de gemeente in aanmerking komt om de plaatselijke be-voegdheid van de rechter te bepalen, hetzij op grond van het voorschrift van de artikelen 36 en 627 Ger.W., hetzij op grond van het bepaalde in de artikelen 102 tot 110 B.W., in verband gebracht met artikel 627 Ger.W. ;

Overwegende dat in het Gerechtelijk Wetboek onder woonplaats wordt verstaan : de plaats waar de persoon op de bevolkingsregisters is ingeschreven als hebbende aldaar zijn hoofdverblijf (artikel 36, eerste lid, Ger.W.) ; dat de rechterlijke bevoegdheid ten aanzien van vorde-ringen tussen legatarissen en erfgenamen volgens hetzelf-de wetboek evenwel niet wordt bepaald naar de woon-plaats van de erflater, maar naar de plaats waar de erfenis is opge gevallen (artikel 627) ;

Overwegende dat de plaats waar de erfenis is open-gevallen, wordt bepaald naar de woonplaats, krachtens het voorschrift van artikel 110 B.W. ; dat derhalve niet het begrip woonplaats uit artikel 36 Ger.W., maar dat uit artikel 102 en volgende van het Burgerlijk Wetboek ter zake toepassing vindt ;

Overwegende dat de civielrechtelijke woonplaats niet bewezen wordt door de inschrijving op de bevolkingsre-gisters alleen, maar moet blijken door concrete omstandig-heden, die aannemelijk maken dat de betrokken persoon op een bepaalde plaats meestal verblijft en van daaruit te-vens zijn belangen behartigt, d.w.z. blijkt heeft gegeven van de bedoeling aldaar zijn hoofdverblijf te hebben, zich aldaar te vestigen, afgezien van de vraag of hij aan zijn administratieve verplichting tot inschrijving aldaar voldaan heeft ;

Overwegende dat de erflater tot in 1969 zeker te Et-terbeek heeft gewoond en aldaar tot zijn overlijden inge-schreven is gebleven ; dat hij het appartement aldaar (waarvan hij niet de volle eigenaar was) na zijn vertrek in 1969 onverhuurd heeft gelaten en er talrijke meubelen en voorwerpen alsook sommige oudere papieren heeft ach-tergelaten ; dat hij een brandkast behield in een bank te Brussel en het adres te Etterbeek bleef opgeven, zij het vaak gebrekkig, in gerechtelijke en in sommige buitenge-rechtelijke akten ;

Overwegende dat hiertegenover staat dat de erflater in de herfst van 1969 Etterbeek heeft verlaten en er niet meer voor enige tijdsduur is teruggekeerd ; dat hij meer dan een jaar vóór zijn overlijden een woning (villa) ge-

kocht heeft te Knokke-Heist, waarin hij zijn intrek heeft genomen ; dat, wanneer hij die villa verhuurde, hij niet naar Etterbeek ging verblijven, maar telkens in een pen-sion te Knokke ; dat hij zijn belangen toevertrouwde aan een notaris, een advocaat (ook voor belangen te Brussel) en een dokter, allen te Knokke gevestigd ; dat hij vanaf 1968 zijn brieven en in 1970 ook zijn testament schreef op papier met zijn adres te Knokke aan het hoofd, terwijl hij ook op dat adres door zijn zakelijke relaties werd aangeschreven ; dat hij een bankrekening en een deposito-boekje had op de bank te Knokke en niet te Etterbeek, waar zijn bankkluis enkel nog de kopie van een schuldbe-kenenis bevatte ; dat zo uit de boedelbeschrijvingen blijkt dat de meubelen te Etterbeek veel meer geschat werden dan die te Knokke, nochtans te Etterbeek nauwelijks een voor zijn stand fatsoenlijke slaapgelegenheid aanwezig blijkt te zijn geweest ;

Overwegende dat de erflater aldus voortdurend te Duin-bergen heeft verbleven gedurende meer dan een jaar vóór zijn overlijden en door allerlei handelingen blijkt heeft ge-given van zijn bedoeling om aldaar zijn hoofdverblijf te hebben ;

Overwegende dat de eerste rechter derhalve terecht heeft aangenomen dat de nalatenschap te Knokke was opge gevallen, weshalve hij bevoegd was om van de eis kennis te nemen ;

Op die gronden,

Gelet op artikel 24 van de Wet van 15 juni 1935 ;

Verklaart het hoger beroep ontvankelijk maar niet ge-grond ;

Bevestigt het bestreden vonnis voor zover het is aan-gevochten ;

Verwijst de zaak terug naar de eerste rechter ter ver-dere afdoening van de bevolen onderzoeksmaatregel ;

Veroordeelt appellant in alle kosten.

HOF VAN BEROEP TE GENT

5^e KAMER—5 FEBRUARI 1973

Voorzitter : de h. De Clercq

Raadsheren : de hh. De Buck en Lebbe

Openbaar ministerie : de h. Tillekaerts

Advocaten : Mrs. M. Strumane en Fredericq

Faillissement—Door de schuld van de schuldeiser ten onrechte uitgesproken faillissement—Hervorming van het vonnis—Kosten, met inbegrip van het honorarium van de curator, ten laste van de schuldeiser.

Een bij verstek op verzoek van een schuldeiser uitgesproken faillissement werd ingetrokken op grond dat de schuldenaar sedert meer dan zes maanden geen handelaar meer was.

De schuldeiser die lichtzinnig of door een fout de faillietverklaring van zijn schuldenaar veroorzaakt, moet alle kosten van het faillissement, met inbegrip van het honorarium van de curator, dragen.

Ten deze heeft de schuldeiser foutief gehandeld door na te laten de nodige inlichtingen over de handelsrech-telijke toestand van zijn schuldenaar in te winnen.

Mr. Strumane q.q. t/ R.M.Z. en Chaussier

Appellant heeft tijdig en regelmatig hoger beroep aangetekend tegen het vonnis van de Rechtbank van Koophandel te Gent van 25 februari 1972.

Tweede geïntimeerde, Chaussier Jean, verschijnt niet, doch werd ingevolge de bepalingen van artikel 751 van het Gerechtelijk Wetboek, bij deurwaardersexploot op de hoogte gebracht van de datum waarop de zaak voor uitspraak naar recht werd vastgesteld.

Op vordering van eerste geïntimeerde, de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid (R.M.Z.), werd Chaussier bij verstek failliet verklaard bij vonnis van de Rechtbank van Koophandel te Gent van 30 juli 1971; er werd vastgesteld dat belanghebbende in de zes maanden voorafgaande dit vonnis geen handelaar was zodat, op verzet van de curator, de Rechtbank, bij vonnis waartegen huidig beroep, het eerste vonnis dat Chaussier in staat van faillissement verklaarde, teniet heeft gedaan maar de kosten van het faillissement ten laste van Chaussier heeft gelaten.

De betwisting in beroep heeft alleen als voorwerp de kosten veroorzaakt door het faillissement alsmede de honoraria van de curator bedragende gezamenlijk 8.344 frank; appellant vordert dat eerste geïntimeerde, de R.M.Z., veroordeeld wordt tot betaling van bovenvermeld bedrag.

Er dient aangenomen te worden dat de schuldeiser die, uit lichtzinnigheid of door een fout, het faillissement van zijn schuldenaar veroorzaakt alle kosten van dit faillissement, inbegrepen het honorarium van de curator, dient te dragen. Deze kosten en het honorarium zijn inderdaad het rechtstreeks gevolg van het vonnis van faillietverklaring op vervolg van de schuldeiser uitgesproken. (R.P.D.B., V^o Faillite, nrs. 244 en 1613; Hof Brussel, 2 januari 1885, Pas., 1885, II, 103; Hof Brussel, 7 januari 1896, Pas., 1896, II, 158).

Het ware daarenboven onbillijk de kosten van het faillissement ten laste te leggen van de schuldenaar wanneer het faillissement niet wordt uitgelokt door de handelwijze van de schuldenaar zelf maar ten onrechte door de fout of de lichtzinnigheid van de schuldeiser die zich niet vooraf heeft vergewist van de toestand van zijn schuldenaar.

Ter zake heeft de R.M.Z. foutief gehandeld. Vooraleer de faillietverklaring uit te lokken heeft hij nagelaten zich over de toenmalige toestand van zijn schuldeiser in te lichten. Chaussier was exploitant geweest van een restaurant te Elsene tot 28 februari 1970, en volgens de stukken door de R.M.Z. zelf overgelegd zou hij te Brussel failliet verklaard zijn. Sedertdien heeft hij geen personeel in dienst gehad. Trouwens de door de R.M.Z. ingeroepen schulden hebben betrekking op de vroegere activiteit van Chaussier die aanleiding gaf tot zijn faillietverklaring te Brussel.

In de zes maanden voor het vonnis van 30 juli 1971 was Chaussier woonachtig te Sint-Martens-Latem, bekend in de bevolkingsregisters als handelaar, doch als zodanig niet in het handelsregister ingeschreven en het blijkt niet dat hij enige handelsdaden heeft verricht.

Op zicht van stukken dagtekenend van voor zijn verblijf te Sint-Martens-Latem heeft de R.M.Z. volledig ten onrechte zonder zich verder in te lichten over de juiste toestand van zijn schuldenaar het faillissement van Chaussier veroorzaakt.

De kosten van het faillissement en honorarium door het verkeerd handelen van de R.M.Z. veroorzaakt dienen ook door hem te worden gedragen.

Om die redenen,

Het Hof,

Wijzende bij arrest dat ten overstaan van alle partijen geacht wordt op tegenspraak verleend te zijn;

Gelet op artikel 24 van de Wet van 15 juni 1935,

Gehoord in openbare terechtzitting het overeenkomstig advies van de heer Substituut-Procureur-Generaal Tilckaerts;

Ontvangt het beroep; verklaart het gegrond;

Bevestigt het bestreden vonnis in zover het het vonnis van faillietverklaring van 30 juli 1971 teniet doet;

Doet het wat de kosten betreft teniet en opnieuw wijzende:

Veroordeelt eerste geïntimeerde de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid aan appellant te betalen de som van 8.344 frank, zijnde de kosten en honorarium veroorzaakt door het faillissement.

Verwijst de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid verder in de kosten van beide instanties (procedure bij verstek inbegrepen).

NOOT—Zie Rb. Aarlen, 14 januari 1954, *J. Liège*, 1954-55, 78; Kh. Charleroi, 29 december 1925, *R.P.Not.*, 1926, 583; Hof Brussel, 14 april 1954, *R.W.*, 1953-54, 1719; Hof Brussel, 2 januari 1885, *Pas.*, 1885, II, 103; Hof Gent, 25 februari 1905, *Pas.*, 1906, II, 16; Hof Brussel, 7 januari 1896, *Pas.*, 1896, II, 158; Hof Brussel, 3 juni 1959, *Pas.*, 1959, II, 237; Hof Gent, 10 juni 1925, *Pas.*, 1925, II, 205; G. VAN ALLEYNES, "Des débours et honoraires des curateurs en cas de rapport ou de rétractation d'une faillite", *J. Comm. Fl.*, 1887, 625; E. DE PERRE, *Manuel du curateur de faillite*, nr. 122; A. CLOQUET, *Faillite et concordats*, nr. 964; R.P.D.B., V^o Faillite et banqueroute, nrs. 244 en 1613.

Op te merken is dat het Hof aan de curator, die in persoon verscheen, een rechtsplegingsvergoeding van 2.200 fr. toekent.

T.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE OUDENAARDE

1e KAMER—2 JANUARI 1973

Voorzitter: de h. Janssens de Varebeke

Rechters: de hh. Dossche en Mys

Advocaat: Mr. De Troyer

Borgstelling—Art. 2032, 3°, B.W.—Door de schuldenaar aangegane verbintenis om voor het ontslag van de borgtocht te zorgen—Veroordeling tot nakoming—Schadeloosstelling.

Eisers hadden zich voor een door gedaagden aangegane lening borg gesteld, en gedaagden hadden zich verbonden om hun binnen twee maanden het ontslag van hun borgtocht te bezorgen.

Eisers vorderen terecht dat gedaagden, die deze verbintenis niet zijn nagekomen, tot nakoming ervan ver-

oordeeld worden. Dit heeft echter niet tot gevolg, dat gedaagden kunnen gedwongen worden het bedrag van de lening aan eisers te betalen opdat dezen het aan de schuldeiser zouden kunnen overmaken. Daar gedaagden tot nog toe hun verplichtingen jegens de schuldeiser hebben nageleefd, hebben eisers actueel nog geen schade geleden en kunnen zij slechts schadeloos gesteld worden voor het risico dat zij ooit door deze schuldeiser zullen kunnen aangesproken worden. Deze schadeloosstelling wordt eisers verzekerd door maatregelen die hen moeten beschermen tegen de mogelijke latere niet-betaling van hun schuld door gedaagden.

De Henau-Van Liedekerke t/ Volckaert-Van Liedekerke

Eisers vragen de veroordeling van gedaagden om ze onmiddellijk te ontlasten van de borgtocht die zij aan de Raiffeisenkas van Ninove verleend hebben voor een lening van 275.000 fr., en om aan die kas een nieuwe borg voor te stellen. Ondergeschikt, zo gedaagden die veroordeling binnen een te stellen termijn niet uitvoeren, wordt hun veroordeling gevorderd om een dagelijkse vergoeding van 500 fr. te betalen en om aan eisers het bedrag van de hoofdschuld, 275.000 fr., te betalen met het doel dat bedrag door eisers aan de Raiffeisenkas te storten.

Eisers traden inderdaad in een onderhandse lenings-overeenkomst aangegaan tussen gedaagden en de Raiffeisenkas op 14 september 1971, als borgen op. Eerste gedaagde verleende nochtans aan eisers op 2 september 1971 een onderhandse verbintenis die bepaalt "dat hij de borgstelling slechts ten voorlopigen titel inroept en persoonlijk zelf voor een andere borgstelling zal zorgen binnen de twee maand".

Hoewel gedaagden ook ter inleidende zitting deze verbintenis om een nieuwe borg te verschaffen herhaald hebben, kwamen zij deze nog niet na. Derhalve moeten zij veroordeeld worden om eisers te ontlasten van de borgtocht en om aan de Raiffeisenkas een nieuwe borg voor te stellen.

Zowel de hoofdvordering tot ontlasting van borgtocht, als de ondergeschikte vorderingen tot betaling van een schadevergoeding bij niet-nakoming van hun verplichting en tot betaling van het bedrag van de lening om het door eisers aan de Raiffeisenkas te laten terugbetalen, moeten in het licht van de bepaling van art. 2032 B.W. onderzocht worden.

Deze wetsbepaling voorziet in een bijzondere regeling van de gevallen van vervroegd verhaal van de borg tegen de hoofdschuldnaar.

Deze gevallen worden beperkend opgesomd. De regeling van art. 2032 B.W. betreffende de vervroegde verhaalmogelijkheden van de borg kan, aangezien zij van het gemene recht afwijkt, tot geen verdere gevolgen leiden dan die waarin deze wetsbepaling voorziet: zo kan zij niet tot gevolg hebben dat de hoofdschuldnaar tot vervroegde uitvoering van zijn verbintenissen tegenover de hoofdschuldeiser zou worden genoopt: de eis, strekkende tot betaling van de lening aan eisers – om die betaling dan aan de hoofdschuldeiser over te maken – moet bijgevolg afgewezen worden. Zonder meer kan aan eisers ten laste van gedaagden geen schadevergoeding toegekend worden voor het geval dat laatstgenoemden hen niet zouden ontlasten van de borgtocht: inderdaad, aangezien

gedaagden tot hiertoe hun verplichtingen jegens de hoofdschuldeiser hebben nagekomen, en aangezien eisers daardoor in hun hoedanigheid van borg niet werden aangesproken, hebben zij actueel geen schade ondergaan en is normaal niet te voorzien dat zij schade zouden kunnen ondergaan. Wat hun kan vergoed worden is het risico dat bestaat, dat zij ooit door de Raiffeisenkas zouden kunnen aangesproken worden.

Over de interpretatie van art. 2032 B.W. zijn rechtsleer en rechtspraak het zover eens – terecht naar het oordeel van de rechtbank – dat de schadeloosstelling van de borg, die deze wetsbepaling bedoelt, aan laatstgenoemde verzekerd wordt door maatregelen die hem beschermen voor mogelijke latere niet-betaling door de hoofdschuldnaar, van zijn schuld (zie DE PAGE, VI, nr. 934; DEKKERS, *Handboek burg. recht*, II, nrs. 1375-1377; PLANIOL & RIPERT, XI, nr. 1543; BELTJENS, *Droit civil*, art. 2032-II; LAURENT, XXVIII, nr. 258; R.P.D.B., V^o *Cautionnement*, nrs. 334-335; ook, wat het principe betreft, BAUDRY, LACANTINERIE & WAHL, *Traité de droit civil*, XXI, nr. 1094; Hof Luik, 21 november 1941, *Pas.*, 1942, II, 81; Rb. Hoei, 27 juli 1899, *Pas.*, 1900, III, 149).

De meeste auteurs en de rechtspraak houden voor, dat de voortijdige vordering van art. 2032 B.W. aan de borg het recht niet verleent om tegen de schuldenaar een uitvoerbare titel te verkrijgen (Hof Luik, 21 november 1941, geciteerd); ten hoogste zou hij tot consignatie van het bedrag der schuld kunnen veroordeeld worden (LAURENT, XXVIII, nrs. 258-259; R.P.D.B., V^o *Cautionnement*, nr. 336).

De beslissing over de aard van de zekerheid die de in gebreke blijvende schuldenaar bij toepassing van artikel 2032 B.W. moet verschaffen om de borg tegen gebeurlijk verhaal van de hoofdschuldeiser te vrijwaren, is aan het oordeel van de rechtbank overgelaten (zie R.P.D.B., *loc. cit.*, nr. 336; LAURENT, *op. cit.*, nr. 259; DE PAGE, VI, nr. 934).

Ter zake is de rechtbank van oordeel dat gedaagden, indien zij binnen de hierna bepaalde tijd de eisers van hun borgtocht niet ontlasten, een bedrag ter consignatiekas moeten storten, dat gelijk is aan een jaarlijkse aflossing van hoofdsom en interest. Inderdaad kan de borg voor betaling aangesproken worden, zodra de gedaagden zouden nalaten één der jaarlijkse vervalsommen te voldoen.

De jaarlijkse aflossing in hoofdsom is op 55.000 fr. bepaald, en de volgende interestbetaling zal $220.000 \times 8,25\% = 18.150$ fr. bedragen.

Er zal dus door gedaagden, in het gesteld geval, 73.150 fr. ter consignatie moeten gestort worden, en dit tot het einde van de afbetaling van de leenschuld. Dat bedrag zal in opdracht van de eisers aan de Raiffeisenkas van Ninove mogen betaald worden, indien eisers door deze kas in hun hoedanigheid van borg aangesproken worden.

De Rechtbank, rechtdoende op tegenspraak,

Verklaart om die redenen de eis ontvankelijk en gegrond in de hierna bepaalde mate:

Zij veroordeelt gedaagden om binnen drie maanden vanaf heden de eisers te doen ontlasten van hun borgtocht bij de Raiffeisenkas te Ninove ingevolge onder-

handse lening van 14 september 1971, en daartoe aan genoemde kas andere zekerheden die zij zou aanvaarden aan te bieden. Bij gebreke om dit binnen de gestelde termijn te doen, veroordeelt zij gedaagden om ter deposito- en consignatiekas, agentschap Oudenaarde, een som van 73.150 fr. te storten, bepaald zijnde dat dit bedrag in opdracht van eisers van de Raiffeisenkas te Ninove of van de houders van de schuldvordering van deze kas zal uitbetaald worden, indien eisers door deze schuldeiser in hun hoedanigheid van borgen mochten aangesproken worden. Zij veroordeelt de gedaagden tot de gerechtskosten en vereffent deze op 3.877 fr. Zij wijst het meer gevorderde als ongegrond af. Zij bepaalt dat er geen redenen voorhanden zijn om huidige vonnis bij voorraad uitvoerbaar te verklaren.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE TURNHOUT

1e KAMER—7 FEBRUARI 1973

Voorzitter : de h. R. Verhoeven

Rechters : de hh. Ch. De Clercq en R. Boes

Advocaten : Mrs. A. Smets en Beutels

Onrechtmatige daad—Deelneming aan wedstrijd—Stilzwijgend wederzijds exoneratiebeding—Aansprakelijkheid voor dieren—Wedren met paarden—Toepassing van het beding.

Zonder dat enige fout bewezen is kwam bij een wedren met sulky's het door de minderjarige zoon van appellant gemende paard te vallen waardoor het door geïntimeerde gemende paard, dat onmiddellijk volgde, eveneens viel.

Voor zulke barDDRaverijen en voor andere sportmanifestaties, waarbij zelfs in normale omstandigheden een buitenmatig gevaar voor ongevallen bestaat, dient aangenomen te worden, dat onder de deelnemers stilzwijgend overeengekomen is, dat ze elkaar vrijstellen van enige uit een ongeval voortvloeiende aansprakelijkheid voor andere fouten dan voor de zware fout of de fout voortvloeiende uit de miskenning van het spelreglement of van een sportgewoonte.

Het schuldvermoeden van art. 1385 B.W., dat de eigenaar of de gebruiker van het schadeveroorzakend dier aansprakelijk stelt, rust ten deze op appellant, daar hij op het ogenblik van het ongeval het paard, al werd het door zijn zoon gemend, juridisch onder zijn bewaring of meesterschap had. De hierboven vermelde stilzwijgende overeenkomst van uitsluiting van aansprakelijkheid geldt eveneens voor de eigenaar van renpaarden wat zijn aansprakelijkheid op basis van art. 1385 betreft.

Helsen t/ Brassine

Gezien het bestreden vonnis van het Vredegerecht te Westerlo van 7 juli 1971 (...);

Overwegende dat de oorspronkelijke eis van aanlegger er toe strekte verweerder in eigen naam op basis van de artikelen 1384, lid 2, en 1385 B.W. en in zijn hoedanigheid van beheerder der goederen van zijn minderjarige zoon op basis van de artikelen 1382, 1383 en 1385 B.W. (als gebruiker van het paard) te horen veroordelen tot

het betalen aan aanlegger der som van 15.280 fr., vermeerderd met de vergoedende interesten vanaf 30 maart 1970, met de gerechtelijke interesten en de kosten, rechtsplegingsvergoeding inbegrepen;

Feiten

Overwegende dat de minderjarige zoon van beroeper, Helsen Eddy, op 30 maart 1970 deelnam met beroepers paard aan een draverskoers (sulky), waaraan ook beroepene deelnam;

Overwegende dat tijdens deze koers het paard, gemend door beroepers zoon, gevallen is; dat het paard, gemend door beroepene, dat onmiddellijk hierop volgde, alzo insgelijks ten val is gekomen waarbij schade zou veroorzaakt zijn aan de sulky en het paardetui en het paard van beroepene zou verschrikt zijn;

Overwegende dat uit het getuigenverhoor in eerste aanleg gehouden niet is gebleken dat Helsen Eddy een fout heeft begaan bij het menen van zijn paard; dat uit de verklaring van getuige Maes is gebleken dat het paard van beroeper aan de leiding draafde, reglementair de buitenlijn van het parcours volgde, doch op zeker ogenblik zou gestruikeld zijn; dat deze getuige uiteenzet hoe het gespan van beroeper op geen enkel ogenblik van zijn lijn is afgeweken en niet gewaagt van het raken van een piket; dat deze getuige als koerscommissaris zeer goed geplaatst was om eventuele onregelmatigheden tijdens de koers vast te stellen; dat dit juist zijn taak was; dat daarom ook aan zijn versie voorkeur dient verleend boven die van de getuige Piret;

Overwegende dat getuige Maes als koerscommissaris opmerkt hoe het struikelen van dravende paarden tijdens een wedstrijd zeer frequent voorkomt, inherent is aan deze spektakels en alleszins geen fout uitmaakt;

In rechte

Overwegende dat de oorspronkelijke eis van huidige beroepene op basis van de artikelen 1382, 1383 en 1385 B.W., gericht tegen beroeper in zijn hoedanigheid van vader en wettige beheerder der goederen van zijn minderjarige zoon, inderdaad, zoals door beroeper voorgehouden, onontvankelijk voorkomt vermits als beheerders der goederen van Helsen Eddy zijn beide ouders dienden gedagvaard luidens artikel 389 B.W., gewijzigd door artikel 20, 1, van de Wet van 8 april 1965;

Overwegende dat in casu dient opgemerkt dat beroepene zelf deelnam aan de draverskoers tijdens welke het ongeval plaats had;

Overwegende dat het deelnemen aan zulke koersen van paarden altijd een zeker gevaar inhoudt, inherent aan het spel en alleszins niet aan de mededeelnemers te verwijten;

Overwegende dat bij zulke koersen of andere sportmanifestaties, waar zelfs in normale omstandigheden een buitenmatig gevaar voor ongevallen bestaat, dient aangenomen dat onder de deelnemers een stilzwijgende overeenkomst is afgesloten, waarbij deze deelnemers elkaar wederkerig hebben vrijgesteld van enige aansprakelijkheid bij een ongeval voor fouten, andere dan de zware fout of de fout spruitende uit de miskenning van een spel- of koersreglement of van een sportgewoonte (Pol. Namen, 1 oktober 1971, RGAR, 8772);

Overwegende dat er in casu geen sprake is van zware

fout, van overtreding van een reglement of sportgewoonte in hoofde van Helsen Eddy, zoals hierboven uiteengezet; dat niet eens een gewone fout in zijn hoofde bezeeven voorkomt, zodat de eis op basis van art. 1384, lid 2, B.W. ten opzichte van beroeper alle grond mist;

Overwegende dat het vermoeden van fout, in het leven geroepen door art. 1385 B.W., dat de eigenaar of gebruiker van het dier dat schade heeft veroorzaakt, voor deze schade aansprakelijk stelt, in casu op beroeper weegt, zijnde de persoon die op het ogenblik der feiten, alhoewel zijn zoon alsdan het dier mende, het dier juridisch onder zijn bewaring of meesterschap had;

Overwegende dat bij paardenraces de voormelde stilzwijgende overeenkomst tussen de deelnemers tot wederkerige uitsluiting van verantwoordelijkheid voor gewone fouten bij ongevallen dient beschouwd als insgelijks geldend voor de eigenaar van de koerspaarden voor wat betreft hun verantwoordelijkheid op basis van art. 1385 B.W.;

Overwegende dat de eerste rechter derhalve ten onrechte beroeper voor de helft aansprakelijk heeft gesteld voor het ongeval op basis van art. 1385 B.W., rekening houdend met een aanvaarding van het risico door beroeper; dat derhalve het vonnis waartegen beroep dient vernietigd en hervormd;

Overwegende dat het incidenteel beroep van beroepene om bovenvermelde redenen ongegrond voorkomt;

(...)

BURGERLIJKE RECHTBANK TE ANTWERPEN

4e KAMER—8 FEBRUARI 1973

Voorzitter : mevr. M.M. Deloof

Rechters : mevr. L. Wouters en de h. P. Michielsen

Advocaten : mrs. J. Lenaerts en E. Boonen

Onrechtmatige daad—Aansprakelijkheid voor dieren—Op de veemarkt door een koe veroorzaakt ongeval—Na de verkoop, maar vóór de levering—Hoede nog bij de verkoper—Koper niet aansprakelijk.

Eiser werd op de veemarkt gewond door een koe, die zeer kort tevoren door een derde aan gedaagde verkocht was.

De aansprakelijkheid die art. 1385 B.W. legt op de eigenaar van een dier of op degene die, terwijl hij het in gebruik heeft, zich ervan bedient, is alternatief en niet cumulatief. Het eigendomsrecht impliceert niet altijd de bewaking, want deze is vaak aan anderen toevertrouwd. Ten deze wordt de tegen de koper ingestelde vordering ongegrond verklaard, daar het ongeval vóór de levering gebeurde (zie nader het vonnis betreffende de wijze van levering) en de koper niet in de gelegenheid gesteld was enige daad van bewaking te verrichten over het dier, waarover de verkoper toen nog de hoede moest waarnemen.

Vandeput t/ Van Esbroeck

Overwegende dat Vandeput August, gepensioneerde landbouwer, op 2 april 1972, op de veemarkt te Ciney,

rond 6 uur 's morgens, een stamp kreeg van een vaars, ten gronde viel met het hoofd op een betonnen boord en vrij ernstig gekwetst werd met claviculaire en os frontale breuk;

Dat eisers verweerder voor dit ongeval aansprakelijk stellen als (pas geworden) eigenaar van de vaars, op grond van art. 1385 B.W.;

Overwegende dat verweerder opwerpt :

1) dat de eigendomsoverdracht nog niet gebeurd was door het gebruikelijk markeren van het dier, overdracht der stukken noch betaling, zodat de vorige eigenaar-verkoper alleen aansprakelijk zou zijn;

2) dat de eigenaar-verkoper in ieder geval nog de hoede over het dier bewaard had aangezien het nog niet verplaatst was en de nieuwe eigenaar het nog niet onder zijn hoede had;

3) dat de geleedeeerde zelf een onvoorzichtigheid beging die hemzelf aansprakelijk stelt voor het ongeval nl. het dier langs achter genaderd te hebben om het te keuren;

Overwegende dat de juiste omstandigheden van het ongeval, noch het tijdstip van de mondelinge verkoping, later markering en betaling, niet vaststaan, doch uit het geseponeerd strafonderzoek blijkt dat Vandeput August op 2 april (en niet 2 maart zoals bij vergissing vermeld in het begin van het proces-verbaal), rond 6 uur, een stamp kreeg van een vaars, die op de markt gebracht was om ze te verkopen door zekere Delmarcelle, veeverkoper, door tussenkomst en met medewerking van zekere Ligot, en volgens hen verkocht werd aan verweerder rond 5.30 uur;

Dat Delmarcelle bekende dat hij de selectiekaart nog niet afgegeven had; dat beiden verklaren het ongeval niet gezien te hebben;

Dat dezelfde dag verweerder door tussenkomst van een tolk de burgemeester van Gooik verklaarde rond 5 uur een vaars gekocht te hebben van Delmarcelle, maar dat het dier nog niet gemerkt was op zijn naam toen Delmarcelle hem betaling kwam vragen na het ongeval zonder echter melding te maken van het ongeval; dat hij slechts door de verbalisanten verwittigd werd van het ongeval;

Dat niet precies bekend is wanneer en of het dier uiteindelijk gemerkt werd op naam van de koper en wanneer deze er bezit van nam;

Overwegende dat niet betwist is dat het dier nog aan de stand van de verkoper vastgemaakt was op het ogenblik van het ongeval; dat een getuige Hias Henri gezien heeft dat Vandeput een stamp van de vaars in de benen kreeg waardoor hij ten gronde viel op een betonnen borduur; dat getuige herhaaldelijk door veehandelaars had horen zeggen dat dit dier gevaarlijk was; dat het slachtoffer tussen twee beesten uitkwam op het ogenblik van de slag;

Dat ook getuige Baston Pol gezien heeft dat het slachtoffer een stamp kreeg van een dier naast dit van zijn vader aan een baar vastgemaakt;

In rechte

Overwegende dat krachtens art. 1385 B.W. "de eigenaar van een dier, of, terwijl hij het in gebruik heeft degene die zich ervan bedient, aansprakelijk is voor de schade die door het dier is veroorzaakt";

Dat deze aansprakelijkheid alternatief is en niet cumulatief;

Overwegende dat volgens de verklaringen van alle partijen verweerder reeds eigenaar van het dier geworden was op het ogenblik van het ongeval, vermits er accoord was over de zaak en over de prijs en de verkoping niet onder schorsende voorwaarde was gesteld ;

Overwegende dat eisers stellen dat "het eigendomsrecht vanzelfsprekend het bewakingsrecht impliceert" ;

Overwegende dat het bewakingsrecht integendeel vaak aan derden overgemaakt is zoals aan een vervoerder, een veehouder, zelfs een veearts, een huurder, enz. ;

Overwegende dat in geval van verkoping van vee, DALCQ (*Novelles*, V, I, nr. 2219) het logisch vindt dat de hoede in handen van de verkoper blijft zolang hij het nog niet afgeleverd heeft ; dat in een uitzonderlijk geval weliswaar de rechtbank van Dinant de verkoper als occasionele aangestelde van de nieuwe koper beschouwde (vonnis van 5 maart 1950, *B.A.*, 1950, 632) ;

Dat door het Franse Hof van Cassatie (onder nr. 2219 aangehaalde rechtspraak) herhaaldelijk gevonnis werd dat de eventuele koper van het dier er geen bewaker van wordt op het ogenblik dat hij het onderzoekt in tegenwoordigheid van de verkoper, doch dat sindsdien twee beslissingen van hetzelfde Hof (Cass. fr., 2 maart 1962, *J.C.P.*, 1962, 12.688, en 17 maart 1965, *J.C.P.*, 1965, II, 14.435) de professionele veekoopman wel als houder van het dier beschouwden wanneer hij het dier kwam keuren ; dat in die optiek, het slachtoffer, die voor rekening van zijn zoon het dier kwam bezichtigen en zeker niet wist dat het al verkocht werd, zou kunnen beschouwd worden als hebbende tijdelijk het nut van het dier en de macht erover te beschikken, doch dat deze rechtspraak fel in betwisting is ; dat professor ESMEIN onder het tweede arrest opmerkt dat het Hof zich heeft laten leiden door feitelijke omstandigheden ; dat de veekoopman moeilijk kan beschouwd worden als hebbende de hoede over het dier dat hij bij de eigenaar komt keuren, maar dat hij in casu onvoorzichtig was geweest door zich achter de vaars te plaatsen en dit toen al bemerkt was dat het dier schichtig was, zodat hij zijn eigen schade moest dragen, niet als houder van het dier maar als schuldige (zie ook Hof Brussel, 24 januari 1963, *Pas.*, 1964, II, 193) ;

Overwegende dat men moet nagaan hoe de aflevering tussen partijen moest gebeuren ;

Dat art. 1606 B.W. bepaalt dat de levering van roerende goederen geschiedt : of door de werkelijke overgave ; of door afgifte van de sleutels (hier misschien de eenzelvigheidsstukken van het dier) ; of zelfs door de enkele toestemming van de partijen, indien de overgave niet kon geschieden op het ogenblik van de koop. Art. 1609 : "De levering moet geschieden op de plaats waar het verkochte goed zich ten tijde van de koop bevindt" ;

Dat tenslotte art. 1612 bepaalt dat "de verkoper niet verplicht is de zaak te leveren indien de koper de prijs niet betaalt." ;

Overwegende dat de rechtbank gevraagd heeft ingelicht te worden over de gewoonten van de veemarkten betreffende de aflevering ;

Dat eisers een korte verklaring van "De Belgische Boerenbond" voorleggen luidende : "Wanneer de koop gesloten is wordt het dier gemerkt met schaar of stift door de nieuwe eigenaar. Het dier blijft op de markt staan wachten op de vervoerder die het komt opladen. Het heeft geen belang of de betaling reeds gebeurde." ;

Dat dit geen duidelijk antwoord gaf op de gestelde vraag ;

Dat op een vragenlijst, de Assurantie van de Belg. Boerenbond dan op de vraag "Houdt het bewakingsrecht automatisch op vanaf het moment dat akkoord bereikt werd over identiteit en prijs van een te verkopen dier d.i. vanaf het ogenblik dat een dier verkocht werd ? Kan deze overdracht van bewakingsrecht op een of ander wijze bewezen worden ?" antwoordde : "Ja. Door de tekening met schaar of stift" ;

Overwegende dat dit erop neerkomt ofwel dat de verkoping maar volbracht is door het merken van het dier ofwel in ieder geval dat de aflevering symbolisch gebeurt door het merken van het dier zodat de nieuwe eigenaar vanaf dat ogenblik slechts de hoede over het dier overneemt. Om het dan weer tijdelijk aan een vervoerder op te dragen op het ogenblik dat zij het dier opladen ;

Overwegende dat uit niets blijkt dat partijen zouden hebben afgezien van het algemene beginsel van het Burgerlijk Wetboek, volgens hetwelk de aflevering gepaard zou gaan met de betaling ;

Dat het ongeval gebeurd is zeer kort na het mondeling accoord tot verkoping, en vooraleer de symbolische aflevering door afgifte van de stukken, merken van het dier en betaling, konden plaats hebben ;

Dat het slachtoffer – de koper nog niet in de gelegenheid gesteld was enige daad van bewaking over het dier te stellen ; dat hij het zeker niet had mogen verplaatsen vooraleer het gemerkt werd ;

Dat de houding van Delmarcelle na het ongeval zeer vreemd voorkomt indien hij dacht de hoede over het dier reeds overgemaakt te hebben aan de koper en hij betaling komt vragen zonder een woord te reppen over het hem reeds bekende ongeval ;

Overwegende dat uit al de elementen van het dossier blijkt dat verweerder, nieuwe koper op een veemarkt die het dier nog niet gemerkt had, geen selectiekaart in ontvangst genomen had en nog niet betaald had, geen aflevering gekregen had van het dier waarop de verkoper dan nog de hoede moest waarnemen ;

Overwegende dat het dan slechts volledigheidshalve is dat onderzocht wordt of het slachtoffer zelf geen onvoorzichtigheid beging die iedere eigenaar of bewaker van het dier van de aansprakelijkheid zou ontslaan ;

Overwegende dat de rechtspraak die er een fout in vindt een dier langs achter te benaderen in plaats van langs de zijkant, altijd steunt op verdere onvoorzichtigheden zoals het raken van het dier, bijzonder wanneer het reeds tekenen van zenuwachtigheid vertoonde ;

Overwegende dat indien getuige Hias horen zeggen had dat het dier gevaarlijk was het niet bewezen is dat het slachtoffer dit gehoord had ; dat volgens, Ligot, een der verkopers, het dier niet gevaarlijk was ;

Dat getuige Hias het slachtoffer van tussen twee beesten heeft zien komen wat erop wijst dat hij het dier dus wel langs de zijkant benaderde om het te keuren ; dat niemand zegt dat hij het dier geraakt had ; dat men, zoals eisers opmerken, om de dieren zijdelings te keuren, wel verplicht was eerst langs achter te gaan daar er van vóór een barreel was waaraan zij vastgehecht waren ; dat volgens getuige Bastin, de stamp plots ("soudain") geweest is ;

Overwegende dat de eigen fout van het slachtoffer dus niet bewezen is ;

(...)

BURGERLIJKE RECHTBANK TE BRUGGE

1e KAMER—25 JUNI 1973

Voorzitter : de h. L.B. Vanden Bussche

Rechters : de h. J. Dinneweth en mevr. M.J. Depraeter

Advocaten : Mrs. Vanden Broele en D. Maerten

Geding—Onsplitsbaar geschil—Toepassing van art. 753 Ger.W.—Vereisten.

In een onsplitsbaar geschil liet een van de twee gedaagden op de inleidende zitting verstek gaan. Op verzoek van eiseres werd de zaak voor toepassing van art. 753 Ger.W. op een nieuwe zitting bepaald en werd de verschenen gedaagde hiervan bij gerechtsbrief op de hoogte gebracht. Daar eiseres intussen vernam, dat de eerste gedaagde toch zou verschijnen, dagvaarde zij hem niet opnieuw. Op de bepaalde datum verschenen alle partijen voor de rechtbank.

Aangezien het geschil onsplitsbaar is, en een van de gedaagden verschenen was en de andere niet, diende toepassing van art. 753 Ger.W. gemaakt te worden. Nu de door dit artikel voorgeschreven formaliteiten niet vervuld zijn, mag de vordering, volgens het vierde lid van het artikel, in de stand waarin de zaak zich bevindt, niet toegelaten worden.

Adams t/ Serlet en Mr. Maerten q.q.

De vordering strekt tot het horen uitspreken van de scheiding van goederen tussen eiseres en eerste gedaagde, haar echtgenoot, in aanwezigheid van de curator van het faillissement van deze laatste.

De dagvaarding van 25 januari 1972 riep gedaagden op om te verschijnen ter zitting van maandag, 28 februari 1972. Alsdan verschenen eiseres en de tweede gedaagde.

Mr. F. Vanden Broele, namens eiseres, vroeg uitstel van de zaak daar de nodige publicaties niet waren vericht. De eerste verweerder was niet verschenen noch iemand voor hem.

Op verzoek van eiseres, gedagtekend 29 maart 1973, werd door de griffier van de rollen de zaak op de zitting van 14 mei 1973 gebracht, voor toepassing van artikel 753 van het gerechtelijk wetboek. De griffier verwittigde bij gerechtsbrief de verschenen verweerder van deze dagstelling.

Op de zitting van 14 mei 1973 verscheen mr. F. Vanden Broele, namens eiseres, en de beide verweerders in persoon.

Eerste verweerder legde dezelfde dag ter griffie besluiten neer, strekkende tot lichting van het verstek tegen hem verleend op de zitting van 28 februari 1972 en mr. Vanden Broele verklaarde namens eiseres het met deze vraag tot lichting van het verstek eens te zijn en overigens, om wille van de voorziene verschijning van eerste gedaagde, geen toepassing te hebben gemaakt van artikel 753 van het gerechtelijk wetboek. Hij verklaarde voor het overige te volharden in de eis, zoals gesteld in de dagvaarding.

Het geschil is onsplitsbaar en één der verweerders was verschenen, de andere niet ; derhalve diende in zake toepassing gedaan te worden van de bepalingen van artikel 753 van het gerechtelijk wetboek. De formaliteiten voorgeschreven door dit artikel werden niet vervuld en der-

halve mag, volgens het vierde lid van dit artikel, de vordering in deze stand van de zaak niet toegelaten worden.

Eerste verweerder en eiseres steunen zich blijkbaar op de bepaling van artikel 805 G.W. dat toelaat het verstek te lichten. Dit kan echter, volgens de termen van de wet zelf, slechts gebeuren indien alle partijen "er samen om verzoeken tijdens de zitting, waarop verstek is gevorderd" en dit kon dus niet meer geldig op de zitting van 14 mei 1973 gedaan worden. Dit is overigens vanzelfsprekend.

Door de bepaling van artikel 805, tweede lid, G.W. in te voeren, heeft de wetgever een gebruik bezegeld dat zonder wettekst zijn intrede had gedaan in alle gerechten, waar verschillende rechtscolleges tegelijk zetelen. Het gebeurt immers te vaak dat rechtsonderhorigen in een verkeerde zaal blijven dralen tot hun zaak opgeroepen is en het is een eis van goede rechtsbedeling en een belang voor beide partijen, dat het debat op tegenspraak kan voortgaan zonder verstek en verzetsprocedures. Maar het is zeker niet in het belang van een goede rechtsbedeling, dat de gedaagden naar hun luim verschijnen op de zitting die hen het meest gelegen komt en dat de rechter, die het vonnis opstelt aldus nooit weet of hij dat nuttig tegen de volgende zitting kan doen.

Het verstek is dus niet gezuiverd om twee redenen :

— ten eerste omdat het niet door alle partijen gevraagd wordt en

— ten tweede omdat er niet om verzocht werd tijdens de zitting waarop het verstek werd vastgesteld.

Eiseres brengt voor haar stelling nog in, dat artikel 752 van het gerechtelijk wetboek door een recente wet werd gewijzigd in die zin dat, als één der verweerders verschenen is en andere verweerders verstek laten gaan, het volstaat om een vonnis geldend als op tegenspraak geveld, te bekomen, dat : "... op verzoek van één van de partijen, de niet verschenen partijen worden verwittigd van de zitting waartoe de zaak verdaagd of achteraf bepaald is ...".

Uit de teksten van de artikelen 752 en 753 van het gerechtelijk wetboek, blijkt echter duidelijk genoeg dat artikel 752 niet toepasselijk is wanneer het om een onsplitsbaar geschil gaat. In dat geval is artikel 753 G.W. toepasselijk en dat artikel schrijft andere formaliteiten voor en bepaalt zeer uitdrukkelijk dat, als die niet vervuld zijn, de vordering niet mag toegelaten worden.

Om die redenen :

De Rechtbank,

zegt voor recht dat, in de huidige stand van de rechtspleging, de vordering niet mag toegelaten worden ; zendt de zaak derhalve terug naar de bijzondere rol van deze kamer ; houdt de kosten inmiddels aan.

NOOT—Is het verantwoord te eisen, dat bij een onsplitsbaar geschil, wanneer alle partijen verschijnen en bereid zijn om het geding contradictoir te voeren, nog de formaliteiten van art. 753 Ger.W. vervuld worden, en wel omdat een van de partijen niet op een vorige zitting verschenen is ? In bovenstaand vonnis wordt in verband daarmee gesproken over de zuivering van het verstek : heeft dat er iets mee te maken ? Mocht het hier gegeven antwoord voor kritiek vatbaar zijn, dan zal de verdienste ervan toch zijn, dat in een materie waarover weinig of geen rechtspraak bestaat, de discussie op gang gebracht werd. De artikelen waarnaar verwezen wordt, zijn artikelen van het Gerechtelijk Wetboek.

1. De zuivering van het verstek

Telkens als een partij niet op een zitting verschijnt, moet de griffier het noteren, want die vaststelling kan, zo niet altijd, dan toch vaak van belang zijn voor de verdere procedure.

Om de zaken wat te vereenvoudigen, wordt hier enkel gesproken over het geval van een niet verschijnende gedaagde.

Als een gedaagde in een niet-onsplitsbaar geschil niet op de inleidende zitting verschijnt, kan de eiser (hij moet niet) op die zitting tegen hem verstek vorderen (art. 802). De eiser kan daarenboven vonnis bij verstek vorderen (gewoonlijk vordert hij "vonnis bij verstek" zonder meer, maar dat impliceert dat hij verstek vordert). Dan wordt het verstekvonnis op het einde van de zitting uitgesproken. Daar het echter vaak gebeurt, dat de gedaagde te laat komt of zich van kamer vergist heeft, kan het verstek dat bij het begin van de zitting werd vastgesteld, nog in de loop van die zitting ongedaan gemaakt worden, voor zover de partijen samen voor de rechter komen (art. 805); in dit geval wordt het geding op tegenspraak voortgezet (Verslag VAN REEPINGHEN, I, 325).

De eiser kan er zich toe beperken op de inleidende zitting verstek te vorderen, dus zonder vonnis bij verstek te vragen. Hij kan dan verder ofwel de zaak laten verdagen of ze naar de rol laten verwijzen en achteraf de bepaling van een rechtsdag vragen. Hij kan zelfs nalaten op de inleidende zitting verstek te vorderen, en gewoon een verdaging of, bij verwijzing naar de rol, de bepaling van een rechtsdag vragen. Het verschil zit hierin, dat de eiser die op de inleidende zitting geen verstek gevorderd heeft, op de zitting waartoe de zaak is verdaagd of waarop ze achteraf is bepaald, slechts vonnis bij verstek tegen de alsdan niet verschijnende gedaagde kan vorderen indien de gedaagde op schriftelijk verzoek van de eiser bij gerechtsbrief voor die zitting opgeroepen is (art. 803). Zulke oproeping is niet vereist als op de inleidende zitting verstek gevorderd werd. Indien nu in het ene of in het andere geval, de gedaagde niet op de zitting verschijnt, stelt de griffier dit vast en kan de eiser vonnis bij verstek vragen. Het verstekvonnis wordt echter pas op het einde van de zitting uitgesproken. Ook in dit geval is het mogelijk het verstek te zuiveren. Die zuivering heeft dan geen betrekking op het verstek dat eventueel op de inleidende zitting gevorderd werd; het heeft louter betrekking op het verstek dat door de griffier vastgesteld en door de eiser gevorderd wordt bij het begin (of op het gefixeerde uur) van de zitting waartoe de zaak verdaagd of waarop zij opnieuw bepaald werd. Verschijnt de gedaagde evenwel op de gestelde dag en uur, dan is er geen verstek, want, zoals uit art. 804 blijkt, tegen hem kan slechts vonnis bij verstek worden gevorderd indien hij niet verschijnt. Van enige zuivering van verstek is derhalve geen sprake: op de zitting zelf wordt er geen verstek vastgesteld of gevorderd, en het verstek dat eventueel op de inleidende zitting gevorderd was, heeft niet het minste belang meer.

2. Het onsplitbaar geschil

Om de gedachten te bepalen wordt vooropgezet, dat het gaat om een onsplitbaar geschil met twee of meer gedaagden van wie een niet op de inleidende zitting verschijnt.

Over een onsplitbaar geschil mag geen "verstekvonnis" gegeven worden. Het woord "verstekvonnis" mag hier niet verkeerd begrepen worden. Hier wordt niet bedoeld, dat tegen een niet verschijnende gedaagde geen vonnis mag uitgesproken worden; bedoeld is, dat tegen hem enkel kan uitgesproken worden een vonnis dat ten aanzien van alle partijen geacht wordt op tegenspraak te zijn gewezen. De toepasselijke wetsbepalingen moeten niet in de artt. 802-806, maar in art. 753 gezocht worden. Wel zou men nog kunnen zeggen, dat op de inleidende zitting tegen de niet verschijnende gedaagde verstek kan gevorderd worden (niet een vonnis bij verstek), maar dat te doen heeft weinig zin, want de griffier moet de niet-verschijning toch vaststellen en de eiser is verplicht de zaak te laten verdagen of een rechtsdag te doen bepalen om de formaliteiten van art. 753 te vervullen, maar hij kan van het verstek dat hij op de inlei-

dende zitting gevorderd heeft, geen gebruik maken om de artt. 803 en 804 te doen toepassen. Ten hoogste zou men nog van een zuivering van het verstek kunnen gewagen, indien de gedaagde die niet bij het begin van de inleidende zitting verscheen is, in de loop van die zitting verschijnt en met de andere partijen voor de rechter komt om zijn verschijnen te laten noteren, ten einde het geding dan op tegenspraak voort te zetten.

Gesteld nu dat de eiser de formaliteiten van art. 753 vervuld heeft en dat de gedaagde die eerst niet verscheen, op de zitting waartoe de zaak verdaagd of waarop ze bepaald is, wel verschijnt. Als hij conclusie genomen heeft en de zaak op die zitting behandeld wordt, dan is het vonnis dat daarop uitgesproken wordt, noch een verstekvonnis noch een vonnis dat ten aanzien van alle partijen geacht wordt op tegenspraak te zijn gewezen: het is gewoon een vonnis op tegenspraak. In de veronderstelling dat de eiser op de inleidende zitting verstek had gevorderd, dan dient er volstrekt niet tot enige zuivering van verstek overgegaan te worden. Het kan nog wel gebeuren, dat de gedaagde geen conclusie heeft genomen, en in zulk geval kan de eiser het voordeel van art. 753 vorderen, maar niets belet hem een verdaging of een nieuwe rechtsdag te vragen om de gedaagde voorsnog de gelegenheid tot concluderen te geven. In geen geval echter is enige zuivering van verstek vereist.

Gesteld ten slotte dat de eiser de zaak heeft laten verdagen of een rechtsdag heeft gevraagd ten einde de formaliteiten van art. 753 te vervullen, maar achteraf horend, dat de aanvankelijk niet verschenen gedaagde toch wenst te verschijnen, de in art. 753, derde lid, bedoelde dagvaarding niet laat betekenen.

Het is duidelijk, dat de eiser zodoende een risico neemt, want hoewel hij nutteloze kosten heeft vermeden voor het geval dat de aanvankelijk niet verschenen gedaagde nu verschijnt, kan hij in zijn verwachting teleurgesteld worden, doordat de gedaagde toch niet verschijnt; de eiser staat dan niets anders te doen dan opnieuw een verdaging of een rechtsdag te vragen ten einde de formaliteiten van art. 753 te kunnen vervullen.

Maar als de gedaagde verschijnt, dan kan — althans indien alle andere voorwaarden voor een behandeling op tegenspraak vervuld zijn — niets nog de partijen beletten te pleiten en zo een gewoon contradictoir vonnis te krijgen. Zuivering van verstek is niet nodig en wel om de eenvoudige reden dat de gedaagde verschijnt. Van enige toepassing van art. 753 is evenmin sprake want het gaat er niet meer om een vonnis te bekomen dat ten aanzien van allen partijen geacht wordt op tegenspraak te zijn gewezen. De gewone procedure, de procedure die om het zo te zeggen de algemene regel is, de behandeling en de berechting op tegenspraak, zoals ze geschiedt als alle partijen verschijnen, is de enige die dient toegepast te worden. Het is nu best mogelijk, dat de zaak op het ogenblik dat de gedaagde verschijnt, nog niet in staat is, en de partijen het erover eens zijn om ze op een latere zitting te behandelen: ze kan dan contradictoir verdaagd worden of een van de partijen vraagt een rechtsdag aan.

Tegen dit alles kan niet opgeworpen worden, dat naar luid van art. 753, vierde lid, de vordering niet mag toegelaten worden als de formaliteiten van art. 753 niet vervuld zijn. Het is juist, dat als die formaliteiten niet vervuld zijn, geen vonnis over een onsplitbaar geschil tegen een niet verschijnende verweerder mag uitgesproken worden, maar als alle partijen verschijnen, staat art. 753 een behandeling en berechting op tegenspraak niet in de weg.

C. Caenepeel

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (1e Kamer), 20 september 1973

Gewijsde—Verkeersongeval—Vrijpraak van een bestuurder gegrond op het motief dat het ongeval op een welbepaalde plaats gebeurd is—Burgerlijke vordering

van die bestuurder tegen de verzekeraar van de andere bestuurder—Afgewezen op grond dat de juiste plaats van het ongeval onzeker is—Miskenning van het gezag van het gewijsde op de strafvordering.

"Overwegende dat het gezag *erga omnes* van het gewijsde op de strafvordering geldt voor wat zeker en noodzakelijk door de strafrechter is gewezen; dat dienaangaande in aanmerking dient te worden genomen zowel het beschikende gedeelte als de redenen waarop het noodzakelijk is gegrond;

"Overwegende dat uit de vaststellingen van het bestreden vonnis [Rb. Verviers, 2 februari 1972] blijkt dat eiser bij arrest van het Militair Gerechtshof van 13 oktober 1970 werd vrijgesproken van de telastlegging van het onopzettelijk toebrengen van slagen of verwondingen aan de verzekerde van verweerster; dat dit beschikkende gedeelte uitdrukkelijk gegrond is op het motief dat zowel uit de verklaringen van de opstellers van de oorspronkelijke proces-verbaal als uit hun vaststellingen en de bij het dossier gevoegde plannen en foto's volgt dat de aanrijding tussen de door die verzekerde bestuurde scooter en de wagen van eiser zich heeft voorgedaan in het midden van de hoek van 90° die de bocht van de Albertstrasse op de plaats van het ongeval maakt;

"Overwegende dat uit de regelmatig aan het Hof voorgelegde stukken blijkt dat, op de datum dat het bestreden vonnis werd gewezen, het voornoemde arrest van het Militair Gerechtshof in kracht van gewijsde was gegaan; dat hieruit volgt dat de plaats van de aanrijding door de strafrechter definitief *erga omnes* werd vastgesteld;

"Overwegende dat, toen later door eiser tegen verweerster een burgerlijke rechtsvordering werd ingesteld tot herstel van de schade die hij beweerde geleden te hebben door de fout van de verzekerde van deze laatste, de rechtbank van eerste aanleg derhalve niet, zonder miskenning van het gezag van het gewijsde van het arrest van het Militair Gerechtshof van 13 oktober 1970, heeft kunnen beslissen dat niet was bewezen dat de verzekerde van verweerster een fout had begaan, op grond dat 'uit de verstreekte inlichtingen vooral enige onzekerheid bleek met betrekking tot de juiste plaats van het ongeval die niet kan worden vastgesteld'."

(Voorzitter-verslaggever: Baron Richard—Advocaat-generaal: de h. Charles—Advocaat: Mr. Van Ryn—In de zaak: Detrixhe t/ N.V. Neelloyd).

Hof Brussel (10e Kamer), 22 maart 1973

Bevoegdheid—1. Eis tot schadevergoeding wegens roekeloze burgerlijke-partijstelling—Exclusieve bevoegdheid van de strafrechter—2. Bevoegdheidsgeschil—Hof van beroep beslist dat het arbeidsgerecht bevoegd is—Verwijzing naar het arbeidshof.

Bij exploit van 22 november 1962 had een bediende zijn werkgever voor de rechtbank van koophandel gedagvaard.

Na te hebben beslist, dat de bediende niet in een van de bij art. 4 in fine onder a) en b) van de Wet van 9 juli 1926 bedoelde gevallen verkeerde, zodat het geschil met betrekking tot de tenuitvoerlegging van een bediendencontract onder de bevoegdheid van de werkrechtssraad ressorteerde, onderzoekt het Hof de bevoegdheid van de eerste rechter met betrekking tot een eis tot schadevergoeding wegens roekeloze burgerlijke-partijstelling:

"Overwegende dat appellante eveneens moet worden bijgetreden waar zij de bevoegdheid van de rechtbank van koophandel bestrijdt m.b.t. de tegen haar ingestelde bijkomende eis tot schadevergoeding wegens zogenaamd roekeloze bur-

gerlijke-partijstelling voor de strafrechter; dat zij zich o.m. terecht op de artikelen 159, 191 en 212 Wetboek van Strafvordering beroept, die de vrijgesproken beklagde, in casu geïntimeerde, ertoe machtigen voor de strafrechter tegen de burgerlijke partij schadevergoeding te vorderen, met dien verstande dat, indien hij deze mogelijkheid vóór zijn vrijpraak onbenut liet, hij zijn recht op schadevergoeding heeft uitgeput; dat inderdaad naar de gevestigde rechtsleer en rechtspraak, de rechter bij wie de publieke strafvordering aanhangig is, krachtens de artikelen 159, 191 en 212 Wetboek van Strafvordering een exclusieve bevoegdheid geniet tot toekenning van schadevergoeding aan de vrijgesproken beklagde ten laste van de burgerlijke partij;

"Overwegende dat de verwijzing naar de in de artikelen 1382 en 1383 Burgerlijk Wetboek aanwezige rechtsgrond derhalve niet dienstig is ter bepaling van de bevoegdheid van de rechtbank waarbij zulke vordering door de vrijgesproken beklagde, na zijn vrijpraak, zou zijn aanhangig gemaakt."

Vaststellend dat het geding in geen enkel van zijn gelegingen voor de rechtbank van koophandel gebracht kon worden, beslist het Hof over de verwijzing:

"Overwegende dat, daar de rechtbank van koophandel uiteraard onbevoegd was tot kennisneming van het geding en daar dit van meet af onder de volstreekte bevoegdheid van de werkrechtssraad ressorteerde, het Hof enkel de grondigheid van de door appellante terecht opgeworpen en door geïntimeerde op hoofdberoep in zijn laatste conclusie bijgetreden exceptie van onbevoegdheid kan aanvaarden en de zaak bij toepassing van de artikelen 643, 660, 661 en 662 Ger.W. naar de bevoegde rechter moet verwijzen, met dien verstande dat het geding moet worden 'voortgezet in de stand waarin het zich laatstelijk bevond' (art. 662, in fine), meer bepaald naar de rechter in hoger beroep bij wie het hoger beroep aanhangig gemaakt had moeten worden (aldus Fettweis, Bevoegdheid, nr. 25, blz. 17), in dit geval naar het Arbeidshof te Brussel."

(Voorzitter: de h. Paës—Raadsheren: de h. Delva en mevr. de Man—Advocaten: Mrs. P. Speyer en M. De Kock—In de zaak: P.V.B.A. Laboratoria Mann t/ Aerts).

NOOT—Zie toch Cass., 3 januari 1973, *Arr. Cass.*, 1973, 450: Wanneer het arbeidshof beslist dat de arbeidsrechtbank niet bevoegd was, kan het de zaak niet naar het hof van beroep verwijzen (artt. 643 en 660).

Logischerwijze heeft het Hof van Cassatie, na het arrest van het arbeidshof te hebben vernietigd, de zaak verwezen naar de rechter die in eerste aanleg bevoegd was.

Arrond. Brugge, 5 januari 1973

Bevoegdheid—Handelsschuld van een overleden handelaar—Vordering tegen zijn erfgenamen—Rechtbank van koophandel.

"Overwegende dat niet betwist wordt dat de verbintenis aangegaan door de rechtsvoorganger van verweerders een handelskarakter vertoonde en gedurende het leven van deze laatste behoorde tot de bevoegdheid van de rechtbank van koophandel;

"Overwegende dat de erfgenamen van een handelaar, zelfs indien zij geen handelaar zijn, rechtsonderhorig blijven van de rechtbank van koophandel voor de vorderingen die betrekking hebben op de handelsverbintenissen aangegaan door hun rechtsvoorganger."

(Voorzitter: de h. E. Floré—Rechters: de hh. H. Scholiers en J. de Crombrugge de Looringhe—Openbaar ministerie: de h. J. Boudolf—Advocaat: Mr. A. Heymans—In de zaak: Van Bulck t/ E. en P. Verlooye).

BOEKBESPREKING

ROBERT WITTERWULGHE, *L'offre publique d'acquisition au service d'un marché des sociétés*, La Renaissance du Livre, Bruxelles, 1973, 281 blz.

Het openbaar aanbod tot aankoop van aandelen is een courant verschijnsel geworden in onze huidige industriële samenleving. Tot hiertoe bestond over dit onderwerp geen enkele grondige of volledige studie. Het werk van R. Witterwulghe vult deze leemte aan. Het openbaar aanbod tot aankoop van aandelen wordt in een interdisciplinair perspectief behandeld: zowel de juridische als de economische facetten van het probleem worden belicht.

Het boek omvat drie delen: in een eerste fase wordt de rol van de promotor van het openbaar aanbod, van de aangezochte aandeelhouders en de aard van het contract nader toegelicht. De promotor – in de meeste gevallen – de raad van beheer van de vennootschap, richt zich principiële tot alle aandeelhouders van een vennootschap waarvan men de controle wil overnemen. In feite, moet er een onderscheid gemaakt worden: bepaalde aandeelhouders nemen deel aan de controle van de vennootschap; andere niet. Buiten de wil van de eerste groep aandeelhouders om, kan nu de controle naar een andere vennootschap overgeheveld worden. Dit aspect van het probleem is werkelijk essentieel; niettemin toont de auteur ons aan dat de juristen meer aandacht hebben geschonken aan de modaliteiten van het openbaar aanbod; er bestaan tal van contracten die dienen om verschillende economische toestanden te typeren.

Wanneer het economisch aspect van het probleem wordt behandeld treedt een nieuwe dimensie op. Het openbaar koopaanbod is een middel om het mededigingsproces in een vrije markteconomie te waarborgen. In dit perspectief is zij het fundament van een ware "markt der vennootschappen" met een dubbele functie. Maatschappelijke verantwoordelijkheden die op een weinig efficiënte manier hun beheer waarnemen kunnen hierdoor gesanctioneerd worden. Daarenboven wordt de gelijkheid tussen de aandeelhouders hersteld: wanneer de eigendom van de vennootschap afgegaan wordt krijgt iedere aandeelhouder een gelijke premie.

In het laatste gedeelte worden de conclusies van de economische analyse geconfronteerd met een kritische studie van de institutionele aspecten van de Belgische vennootschapsmarkt. Het optreden van de Bankcommissie wordt hier centraal toegelicht. Door haar jurisprudentie heeft zij het beginsel zelf van een markt der vennootschappen gevestigd.

Zij motiveert haar optreden door de noodzakelijkheid om de aandeelhouders te beschermen. Hier echter neemt de werking van de Commissie een einde; zij mag niet oordelen of het openbaar aanbod de economische efficiëntie of het nationaal belang bevordert.

De bijdrage van de Bankcommissie tot de organisatie van de markt der vennootschappen moet dus gewaardeerd worden. Niettemin meent R. Witterwulghe dat de pragmatische aanpak van de Commissie te veel ruimte openlaat voor willekeur en juridische onzekerheid. Als oplossing stelt hij voor het opstellen van een homogeen geheel van principes in de vorm van een Codex van goede gebruiken die op de vennootschapsmarkt zouden moeten geërbiedigd worden. Daarenboven zou men de Commissie de verplichting moeten opleggen haar rechtspraak en interpretatie te publiceren. Het stelsel van het K.B. van 1935 kon enkel volstaan in een periode waarin de Bankcommissie niet over dezelfde feitelijke macht beschikte als nu.

Het opzet van R. Witterwulghe was de juridische en economische benadering van het openbaar aanbod op een zo gelukkig mogelijke manier te verzoenen. Ongetwijfeld is hij

hierin geslaagd. Het nut van een interdisciplinaire aanpak van hedendaagse economische en juridische vraagstukken wordt eens te meer aangetoond. Zijn merkwaardig werk opent nieuwe perspectieven en is een waardevol werkinstrument in handen van de practici.

Vincent Kesteloot

BALIELEVEN

Plechtige Openingszitting van het Vlaams Pleitgenootschap te Brussel op 7 december 1973

De op 7 december 1973 in de zaal van het Assisenhof gehouden plechtige openingszitting van het Vlaams Pleitgenootschap is, niettegenstaande voorzitter R. Butzler af te rekenen had met vele tegenslagen in de voorbereiding en de organisatie ervan – op het allerlaatste ogenblik moest het programma wegens de plechtige herdenking van de oprichting in 1473 van het Parlement van Mechelen geheel gewijzigd worden – op schitterende wijze verlopen.

Na de begroeting van de talrijke aanwezigen, waaronder de Minister van Justitie, nagenoeg alle hoofden van de hoven en rechtbanken, vele prominenten uit de politieke wereld, een ongeëvenaard hoog aantal magistraten en vertegenwoordigers van binnen- en buitenlandse balies en zusterconferenties, werd de openingsrede uitgesproken door Mr. P. Theuwissen over: "Voor een leefbaar milieu: een verloren strijd?". Zijn toespraak, die in het Rechtskundig Weekblad verschijnt, bracht een indrukwekkende maar ook soms beklemmende boodschap over.

Stafhouder Kirschen ging niet nader in op het behandelde onderwerp. Na de spreker te hebben bedankt bleef hij gedurende enkele minuten stilstaan bij het probleem van de specialisatie in het advocatenberoep en de door de Brusselse Raad van de Orde voorgestelde oplossing.

Beide onderwerpen werden druk besproken tijdens een uitstekend verzorgde receptie welke dit jaar – voor zover wij weten voor de eerste maal in de geschiedenis van het Vlaams Pleitgenootschap – door de Stafhouder van de Balie in de lokalen van de Orde werd aangeboden.

Nieuw was ook dat de vertegenwoordigers van de overige balies uitgenodigd werden om samen met het bestuur een middaglunch te gebruiken in een van de menigvuldige restaurantjes, waaraan de omgeving van de Grote Markt te Brussel zo rijk is. Deze buurt werd overigens niet alleen gastronomisch maar nadien ook toeristisch verkend door de gasten, tenminste voor zover op dat ogenblik hun programma niet doorkruist werd door een door de Koning aangeboden receptie.

De avondfeestviteiten werden ingezet met een cocktail in de salons van het hotel Carlton, waarvan de grote zaal haast te klein was om alle deelnemers aan het traditioneel banket te kunnen plaatsen. Uitgelezen waren de gerechten en de wijn, en afwisselend humoristisch, subliem en op gemengde gevoelens onthaald de tafelredes. Een hekelende doch prettige revue zorgde ten slotte voor een welkome ontlading en een opperbeste eindstemming.

H.V.

MEDEDELINGEN EN BERICHTEN

Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis

Aan de titel van het Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis / Revue d'Histoire du Droit, is een Engelse titel toegevoegd.

In de zopas verschenen aflevering 1 (deel XLI) wordt deze toevoeging door de dagelijkse redactie als volgt verantwoord: In de laatste jaren heeft het "Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis - Revue d'Histoire du Droit" in steeds toenemende mate succes gehad bij Engelstalige rechtshistorici; zij beschouwen het als een nuttig hulpmiddel om op de hoogte te blijven van ontwikkelingen op ons vakgebied en zij publiceren er artikelen en boekbesprekingen. De dagelijkse redactie heeft hierin aanleiding gevonden om een Engelse titel - The Legal History Review - toe te voegen aan de traditionele Nederlands-Franse titel waarmee de rechtshistorici thans sinds vijftig jaar vertrouwd zijn.

Toen de eerste aflevering van het Tijdschrift aan het eind van de eerste wereldoorlog in Nederland verscheen, had het slechts een Nederlandse titel en in de eerste twee delen verschenen alleen bijdragen van Nederlandse auteurs. Weldra echter wist de redactie het Tijdschrift een internationaal karakter te geven. De toevoeging van een Franse titel vanaf deel III werd gevolgd door de medewerking van vele buitenlandse geleerden, vooral van het Europese continent; deze schreven in verschillende talen, voornamelijk echter in het Frans.

De toevoeging van een Engelse titel betekent niet alleen de erkenning van de toenemende belangstelling waarin het Tijdschrift zich buiten het Europese continent mag verheugen, doch geeft tevens uitdrukking aan de wens van de redactie om het Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, zowel in de Engelstalige wereld als in de traditionele kringen van het continent, te maken tot een orgaan dat de ontwikkeling van onze wetenschap in de wereld van juristen en historici op de voet volgt. Dit meer en meer internationaal karakter is in overeenstemming met hetgeen in het voorwoord van het eerste deel als voornaamste doelstelling werd geformuleerd: methodische en internationale bestudering van de gemeenschappelijke grondslagen van het recht van West-Europa en Amerika.

TIJDSCHRIFTEN

Nederlands Juristenblad.—jg. 1973
nr. 41

Mr. G.E. Langemeijer, Pornografie en schennis der eerbaarheid.—Prof. mr. W.H. Nagel, Mode en model (met naschrift van prof. mr. G.E. Mulder).—Mr. J.M. Kan, De antikraakverordening van de gemeente Helmond en de aanvullende bevoegdheid der gemeentebesturen.—Mr. P. Boeles, De antikraakverordening doorkruist het werk van de wetgever (reactie op het artikel van mr. Kan).—Mr. C.A.J.M. Kortmann, Politieke-extraparlementaire kabinetten? M.J.A. Peters, Kanttekeningen bij kabinetsformatie en politieke meerderheidsvorming.—Mr. Stan Smeets, Schaf de procureur af.—Mr. W. de Bruyn, Misverstand over convenanten.—Rechtspraak.

nr. 42

Mrs. F. de Graaf, C.H. van Kempen, J.Th.M. Palstra, F.E. Schaake, Juridische informatica.—Prof. mr. W.F.C. van Hattum, Verlenging van ter beschikking stelling. Art. 37b, lid 4 en art. 37h, lid 1 Sr.—Prof. mr. T.J. Dorhout Mees, Titel 17: Verzekering, van boek 7 ontwerp B.W.—Mr. J. Stijnen, Stigmatisering in het verzekeringsrecht.—Mr. Th. Ph. van Raalte, Het gemak dient de mens (de rekwestprocedure).—Mr. E.M. Vos de Wael-Smulders, Nieuw recht ter bescherming van menselijk leven.—Mr. W.S.A.N. Gorter, Strafrecht en politiebescherming in opspraak: Vox populi

vox Dei.—R. de Winter, Ontleningstheorie en statistiek (met naschrift van R.C.P. Haentjes en H.J. Smit).—Prof. mr. J. Leyten, Proces-verbaal van zwaarigheden (De juridische opwekking uit de dood).

Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-ambt en Registratie.—jg. 73.—nr. 5239

Mr. M.J.A. van Mourik, De waarde van de impliciete beantwoording van civiele rechtsvragen door de civiele en de fiscale rechter; een jurisprudentieel drieluik.—Mr. A. Korthals Altes, Het onbekende faillissement of: de bedrogen derde.—Tijdschriften.—Berichten en mededelingen.

nr. 5240

Mededeling redactie over Boek 5 N.B.W.—Prof. mr. W.C.L. van der Grinten, Eigendom van roerende zaken in het Ontwerp-B.W.—Boekbespreking door prof. mr. O.A.C. Verpaalen: De deelneming van deskundigen aan rechtspraak: Dissertatie van ir. P. de Visser (Landbouwhogeschool te Wageningen, 1971).—Tijdschriften.—Berichten en mededelingen.

Ars Aequi.—jg. 1973
nr. 10

Peter van Buuren, Uitzendarbeid.—Rechtsvraag.—Rechtsvraag strafprocesrecht.—Verslagen.—Boekaankondigingen.—Tijdschriften.—Witte stukken.—Wetgeving.—Jurisprudentie. Ad valvas.

Rechtsgeleerd Magazijn Themis.—jg. 1973
nr. 5

Redactionele kanttekeningen. Heteronomie en autonomie in de rechtsvinding.—Mr. J. De Boer, De schatvinding in het Nieuwe Burgerlijk Wetboek en in de Monumentenwet, mede gezien in het licht van haar geschiedenis.—Boekbeschouwingen.—Prof. Mr. L. Prakke, Kroniek van het Administratiefrecht.

Advocatenblad.—jg. 1973
nr. 9

Mr. R.A. van Sandick, De advocatuur en het prijzen- en inkomensbeleid.—Jhr. Mr. J.A.E. van der Does, De grote herziening van de rechterlijke organisatie.—Mr. W.H.L. Jurgens, Van experiment naar instituut in Breda.—Mr. H.J. van Leeuwen, Mr. P.J.P. Verloop, Congres UIA Madrid 1973.—Mr. F. Ijff, AIJA-congres te Luik.—Het woord is aan de lezer.—Mr. A. Hartman, Fiscaal bulletin.—Mededelingen.—Mr. A.E.M. Monté, Wetgevingsinformatie.—Nieuwe uitgaven.—Personalia.

Data Juridica.—jg. 1973
nr. 11

Algemeen.—Auteursrecht / Industriële eigendom.—Belastingrecht.—Bestuursrecht.—Burgerlijk procesrecht.—Burgerlijk recht.—Economisch recht.—Europees recht.—Handelsrecht.—Internationaal recht.—Sociaal recht.—Staatsrecht.—Strafrecht/Strafprocesrecht.—Verkeersrecht/Vervoersrecht.

TVVS-Maandblad voor Ondernemingsrecht.—jg. 1973
nr. 11

Mr. M.G. de Vries, Structuur van de grote landbouwcoöperatie.—L.J.H.M. Sonnenschein, Structuur van de grote landbouwcoöperaties.—Mr. D. Knijff, Varen onder vreemde vlag.—Drs. J. Bulte en drs. E. Krens, Beschouwingen beschouwd (II).—Mr. G.J.W. Arendsens de Wolff, Publiciteit bij openbare biedingen. Korte notities.—Boekbesprekingen.—Mededelingen.